

พ.ศ. ๒๕๓๓



สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ
การพิมพ์ครั้งที่ ๑

แบบเรียน

ของ

กระทรวงศึกษาธิการ

สำหรับชั้นประถมศึกษา

เรื่อง

ในนามีข้าว



๗

๗ ๘๙๒



732
2/



กระทรวงศึกษาธิการ
แบบเรียนชั้นประถมศึกษา

(ประถมปีที่ ๔)

วิชาธรรมชาติศึกษา

เรื่อง

ในนามข้าว

นางสุนต์ ประภาสวัฑ์

เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๒.๕๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา

ปากคลองบางลำพู นคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ



ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำแบบเรียนเพื่อใช้เป็นหนังสืออ่าน วิชา
ธรรมชาติศึกษา สำหรับชั้นประถมศึกษา เรื่อง “ในนามข้าว” ซึ่ง
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือใน
โรงเรียนได้.

ประกาศ ณ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑

(ลงชื่อ)

โพธิ์แดง

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

เลขที่ ๖๑๖

เลขที่ ๕๘๙๑

เลขที่ ๖๑๖๐

สารบัญ

หน้า

๑. เพื่อนใหม่	...	...	...	...	...	...	๑
๒. ท้องนา	...	...	...	...	...	...	๓
๓. การไถนา	...	...	...	...	...	...	๖
๔. หวานข้าว	...	...	...	...	...	...	๑๓
๕. หนาน้า	...	...	...	...	...	...	๒๐
๖. เกยขาว	...	...	...	...	...	...	๒๕
๗. ไปรังสิต	...	...	...	...	...	...	๓๒
๘. นาค้า	...	...	...	...	...	...	๓๖
๙. ชาวนาของเรา - ชาวของเรา	...	...	...	...	...	...	๔๖



ในนาข้าว

เพื่อนใหม่

เราพบกัน ที่งานชุมนุมนักเรียน ที่กรุงเทพฯ

พวกเรามาจากที่ต่าง ๆ กัน จากภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่าภาคอีสาน และที่มาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางเองก็มีมาก

คุณครูใหญ่โรงเรียนที่เราพักใจดีมาก จัดที่พักให้เราอยู่อย่างสบาย พอรุ่งเช้ารับประทานอาหารเช้าแล้ว คุณครูใหญ่ก็เข้ามาคุยกับพวกเรา บอกว่า การที่เราได้มาพบกันครั้งนี้ เป็นโอกาสที่เราจะได้เล่าเรื่องต่าง ๆ สู้กันฟัง คุณครูใหญ่บอกว่า เมืองไทยเรานั้น “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นักเรียนคนหนึ่งพูดเป็นกลอนพิมพ์ออกมาเบา ๆ ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ทำมาหากิน แผ่นดินของเรา.....”

คุณครูใหญ่ได้ยินเข้าก็ยิ้ม และพูดว่า “จริงซ้ ทำมาหากินแผ่นดินของเรา ใครมาจากท้องถิ่นไหน มีการทำมาหากินกันอย่างไร เล่าให้เพื่อน ๆ ฟังบ้างได้ไหม” พวกเราตอบพร้อมกันว่าได้ แต่แล้วเราก็ถามกันไปถามกันมา ว่าใครจะเล่าเรื่องอะไร นักเรียนคนหนึ่งอยู่แพทบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ เขาบอกว่า เขาจะเล่าเรื่องปลาในน้ำ ผมก็เอ่ยขึ้นว่า ผมจะเล่าเรื่องข้าวในท้องนา เพราะผมอยู่รังสิต

เราปลุกข้าวกันมากในภาคกลาง และผมก็อยู่คนเดียว อีกคนหนึ่งว่า เขาอยู่ที่จังหวัดแพร่ จะเล่าเรื่องต้นไม้ในป่า ส่วนคนที่อยู่เชียงใหม่ ก็ว่าเขาก็มป่าไม่เหมือนกัน เขาจะเล่าเรื่องป่า พวกที่มาจากบักขี้ไต้ก็

ว่าเรื่องเหมืองแร่สนุกกว่า พุดกันไปพุดกันมา เลยไม่มีใครเล่าเรื่อง
อะไร ในที่สุด เพื่อน ๆ ก็ถึงความเห็นเองง่าย ๆ ว่า ผมตัวสูงกว่า
เพื่อน เวลาขึ้นเขาแถวก็อยู่หัวแถวทุกที เพราะฉะนั้นให้ผมเล่าเรื่อง
การทำงาน ผมจึงต้องเดินออกไปยืนที่โต๊ะกลาง เพื่อให้เพื่อน ๆ ฟัง
ได้ถนัด ผมจะเล่าอะไรดี ผมคิด....ในที่สุดผมก็ตกลงใจว่าผมจะ
เล่าถึงเรื่องบ้านของผมเองก่อน.

ท้องนา

“บ้านผมอยู่ที่ทุ่งนารังสิต ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ คุณอาจจะเคยนั่งรถยนต์ผ่าน ถ้าไปรถยนต์ก็ไปตามถนนพหลโยธินตรงไปทางดอนเมือง ถ้านั่งรถไฟก็ออกจากสถานีหัวลำโพงไป แต่บ้านผมไม่ได้อยู่ถนนใหญ่หรอกครับ ต้องเลี้ยวขวาไปตามถนนริมคลองรังสิต บ้านผมอยู่ที่คลองหนึ่งแถว ๆ นนทบุรีคลองเล็ก ๆ ซอยเข้าไปจากคลองใหญ่ เราเรียกว่าคลองหนึ่ง คลองสอง คลองสาม คลองสี่ เรื่อย ๆ ไป เพราะว่าการทำนาของเราต้องอาศัยน้ำ ถึงต้องมีหมู่คลองตัดเข้าไปหาท้องนา คุณเคยไปท้องนาไหมครับ ลองหลับตานึกถึงภาพท้องนาสิครับ ว่ามีอะไรบ้าง”

เดชไม่ได้หลับตาเลย เขาพูดขึ้นว่า “อ้อ ท้องนา ผมเคยเห็นซ้ ทำไมจะไม่เคยเห็น ผมชอบมาก ทุ่งกว้าง โลงสุดลกลูกตา มีบ้านเล็ก ๆ ปลูกไว้ใกล้ ๆ กันเป็นหย่อม ๆ มีกอไผ่ไว้บังแดดบังลม บางแห่งก็มีต้นกล้วยบ้าง ต้นตาลบ้าง ต้นมะพร้าวบ้าง แต่ไม่ค่อยมีกต้น บางแห่งก็มีคลองอย่างคุณว่า ตามต้นไม้มริมคลอง ก็มีรังนกกระจาบบไกวไปไกวมา ผมชอบจัง แล้วบางทีก็เห็นชาวนาเดินถือส้มปลา คัดผ้าขาวม้าแดง บางทีก็เห็นควาย แห่อยู่ในคูริมหางรถไฟ”

“โอ้โฮ คุณพูดเสียเพราะ” ผมชมเขา “ผมพูดไม่ได้เพราะ ๆ อย่างคุณหรอก เดช ถึงผมจะเกิดที่ท้องนา อยู่ที่ท้องนา ช่วยพ่อผมทำนา ผมรักท้องนา แต่ผมก็พูดไม่ได้เพราะ ๆ เหมือนคุณ”

“ผมพูดไปตามที่ผมชอบเท่านั้นเอง” เดชตอบ “และที่ผมชอบ
ท้องถิ่นมาก ก็เพราะบ้านผมอยู่ใจกลางกรุงเทพ ฯ รถก็หนวกหู บ้าน
ช่องก็แออัดยัดเยียด ผมชอบท้องถิ่น แต่ผมต้องบอกว่า ผมไม่รู้รัก
ขายหน้าจ้ะ ที่ผมไม่รู้เรื่องการทำนาเลย ผมกินข้าวทุกวัน แต่ไม่เคย
รู้เลย ว่าข้าวนี้ได้อะไรมาอย่างไร ไม่รู้เอาเลยจริงๆ คุณลองเล่าไปซิ ว่า
เขาทำนากันอย่างไร”

ผมนั่งคิด เป็นการยากมาก ที่จะเล่าเรื่องการทำนา ให้ชาวกรุง
ฟัง พอได้คุณครูใหญ่พุดชนว่า “เมืองไทยเรานั้น มีการทำนาได้แทบทุก
จังหวัด บางจังหวัดก็ทำนาได้มาก บางจังหวัด ก็ทำนาได้น้อย แล้ว
แต่พื้นที่สูง ดินฟ้าอากาศ แล้วแต่ความนานา นานาน้อย ในภาค



กลางนั้นแหละ มีท้องนา มากกว่าในภาคอื่น ๆ ของประเทศ และเราก็ได้ข้าวจากภาคกลาง มากกว่าได้จากภาคไหน ๆ การทำนาในภาคหนึ่ง ๆ ก็แตกต่างกันไปตามลักษณะท้องที่และดินฟ้าอากาศ แต่การทำนาในภาคกลาง นับได้ว่าเป็นหลักกว้าง ๆ และจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางก็ทำนาคคล้าย ๆ กัน เช่นที่กรุงเทพฯ ธนบุรี ปทุมธานี อโยธยา เหล่านี้ก็มียุทธนาคล้าย ๆ กันทั้งนั้น เธอทุกคนก็ทราบแล้ว ไม่ใช่หรือว่า รังสิตอยู่ในเขตจังหวัดปทุมธานี ไหนเทียบเล่าให้เพื่อน ๆ ฟังซิ ว่าที่รังสิต เขาทำนากันอย่างไร” คุณครูใหญ่หันมาพยักหน้ากับผม.

การไถนา

“ผมจะขยันขันแข็งอย่างไรดี” ผมพูด “พ่อผมกับลุงผมทำนาไม่เหมือนกัน พ่อผมทำนาหว่าน ลุงผมทำนาดำ ส่วนมากเราก็ทำนากันสองวิธีนี้แหละครับ นาหว่านกับนาดำ ผมจะเล่าถึงพ่อผมนะครับ พ่อผมทำนาหว่าน พ่อผมมีนา ๕๐ ไร่ มีควาย ๒ ตัว พ่อบอกว่าก็พอทำพอกิน บ้านเราอยู่ทลิ่งหนึ่ง ใกล้สะพานแก้ว รังสิต ผมต้องช่วยพ่อผมทำนาทุกปี เดือนมีนาคม ผมก็ช่วยพ่อเผาซังข้าวในนาเตรียมไว้ไถนาเอาเมื่อหลังสงกรานต์แล้ว”

“ซังข้าวอะไร”

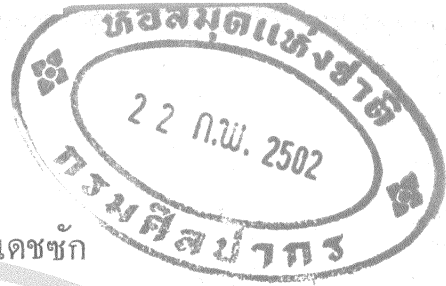
“ซังข้าวก็คือต้นข้าวที่เราเกี่ยวข้าวไปแล้ว เหลือแต่ตอต้นข้าวครึ่ง ๆ ต้น มันแห้ง ไฟลุกฮือได้ พ่อบอกว่า เผาซังข้าว ช่วยทำให้ดินดี พอถึงเดือน ๕ คือเดือนเมษายน เราก็ไถนา การทำนาเริ่มด้วยการไถนา เรามักเริ่มไถนาเอาเมื่อหลังสงกรานต์แล้ว”

“ทำไมต้องเริ่มไถนาเอาเมื่อหลังสงกรานต์ล่ะ”

“ต้องคอยฝน ต้องให้ฝนเริ่มตกบ้าง ถึงจะไถนาได้ ถ้าดินแข็ง ไถไม่ไหวดอกครับ ขึ้นไถก็ไถหัก ฝนตกดินเปียก ถึงจะไถนาได้”

“ถ้าฝนไม่ตกล่ะ” เดชซัก

“ถ้าฝนแล้ง ก็คอยไปเดือน ๖ ซักครับ ฝนต้องตกก่อน ถึงจะไถนาได้”



๗

“เอ ถ้าเดือน ๖ ฝนไม่ตกอีกล่ะ ” เดชซัก

“ถ้าไม่มีฝน ก็ต้องคอยไปอีก”

“ทำไมถึงต้องคอย ทำไมไม่วิดน้ำเข้านาล่ะ ” พัทธชัยซัก

“พ่อบอกว่าฉัน ไม่มีเงินซื้อเครื่องสูบน้ำ ไถนาเสร็จแล้ว ก็
ต้องคอยฝนอีกนะแหละ ปลูกข้าวนี้ต้องอาศัยน้ำกันเรื่อย ก่อนไถ
นาก็ต้องคอยให้ฝนตกก่อน พอดินเปียก ๆ ถึงจะไถได้”



“ไถนาจะทำยังไง ” เดชถาม

“ไถนา ก็เอาควายมาผูกเข้ากับไถ ให้ควายลากคันไถไปตาม
ท้องนา ไถก็จะเข้เอาดินขึ้นมา กลับหน้าดินลงข้างล่าง กลับเอาดิน

ข้างล่างชนข้างบน ควายมันเดินไป ลากเอาไถไปด้วย ผมก็จับ
หางไถไว้ เดินตามควายไปด้วย”

“อยู่ ๆ ควายมันจะเดินรึ” เด็กชายแดงถาม

“เดินซ้ เราตีให้มันเดิน หรือทำเสียงว่า ฮัย อ้ายทุย
เดิน หรือ ฮัย อ้ายเฟือก เดิน แล้วก็กระตุกเชือกที่ติดกับตัว
ควายเตือนให้มันเดิน

“นี่ไงละครับ ผมจะเขียนรูปให้ดู น้ควาย น้คันไถ น้โกก
ติดอยู่ที่คอควาย น้เชือก ผกติดกับคันไถ เวลาเราดึงเชือก เชือกก็
กระตุกถูงควาย ควายก็รู้สึกตัว ว่าต้องเดินแล้ว เราต้องหัด
มันตั้งแต่รุ่นหนุ่มรุ่นสาว มันถึงจะรู้”

“ทำไม หัดแต่เล็ก ๆ ไม่ได้หรือ” เดชชกอก

“ไม่ได้หรอก มันเกินกำลัง ต้องหัดตอนที่ตัวมันโต ขนาคม
เขางอกยาวสักคืบหนึ่งเสียก่อน”

“เอ เขาควายมันก็ยาวราวคืบหนึ่งทงนั้นไม่ใช่รึ” เด็กชาย
แดงถาม

“ฮือ สอกหนึ่ง บางตัวตั้งสองสอก ที่เขาเรียกว่า อ้ายกางไถ
ละ” ผมกางแขนสองข้างออกพอกาง ๆ ยกขึ้นโค้ง ๆ เหนือศีรษะ
ทำท่าให้เขาดู

พิทักษ์ถามว่า “ไถนานมันได้ประโยชน์ยังงัยนะ”

“อ้าว ก็เพื่อจะกลับดิน ให้ดินมันร่วน ไม่ให้ดินมันแน่น
แล้วก็ให้หญ้ามันตาย ตะลงไป ถูกแดดสักระหว่างนั้น หญ้าก็ตาย”

“อะไรนะ ตะนะอะไร ผมไม่เคยรู้จักกันเลย” เดชพุด

“ตะ กักการโกนาหนแรก” ผมตอบ “ชานารุจักกันด
เราพูดกันอย่างงงงง ถึงหน้าโก ผมก็ตบแต่เซ้า พากวายเป็นอนน้ำ
ลงคลองก็ได้ ไม่ลงคลองก็ได้ แต่ต้องสาตนาให้มัน ช่วยถั่วให้มัน
เลนจะได้หมด พ่อกับพี่ก็ออกไปโกนาแต่เซ้า ผมก็โกด้วย พลัด
เวลาพ่อเหนื่อย พ่อจวนเพล ก็หยุดพัก ปลดควายออกจากโก
ปล่อยให้พักผ่อนกินหญ้า ส่วนเราก็นั่งข้างแม่จัดหาไว้ให้ พอสัก
บ่ายโมงก็โกนาต่อไป บ่ายสามโมงเย็น หรือสี่โมงเย็นก็ได้”

“ทำไมเลิกเร็วล่ะ ทำไมไม่เลิกให้ค่ำ ๆ หน่อย จะได้
เสร็จเร็ว ๆ” พี่ทักถาม

“ถ้าเริ่มบ่ายโมง ก็เลิกเร็วหน่อย ถ้าจะเลิกค่ำ ๆ ก็ต้องเริ่มโก
เอาเมื่อบ่าย ๒ โมงเย็น หรือสามโมงเย็น”

“ทำไมยังงั้นละ”

“ควายมันต้องพัก ต้องปล่อยให้ควายมันกินหญ้า พ่อผมก็
ต้องพัก”

“โกไปกินไปไม่ได้หรือ คือเวลาโกนะ ให้ควายกินหญ้าด้วย
ไม่ได้หรือ”

“จะใช้งานมัน ให้มันกินก็ไม่ได้งานครับ” ผมหัวเราะเหะ ๆ

“นานไหมกว่าจะโกเสร็จ”

“แล้วแต่นามากน้อย แล้วแต่มีควายมากหรือน้อย” ผมตอบ

“มโน ๔๐ ไร่ มีควายสองตัว ก็ต้องราวเดือนหนึ่ง ถึงจะโกเสร็จ

ควายตัวหนึ่ง ถ้ากำลังดี ๆ ทำนาได้อย่างมากก็แค่ ๒๐ ไร่ ถ้าควาย
แก่ ก็ไม่ถึง”

“อายกางน่ะมันไถเก่งไหม” เด็กชายแดงถามผม จ้องหน้า
คอยฟังคำตอบ คงจะติดใจอายกาง ผมยิ้ม

“อายกางน่ะหรือ บางตัวมันก็เก เพราะเขามันยาวกว่าตัว
อื่น ๆ ชอบรังแกเขา อายทุยซ มันทำงานเรื่อย อายทุยเขามันสั้น”

“ไถนานเหนื่อยไหมนะ” เดชถาม

“เหนื่อยซ แดดร่อนเปรี้ยงก็ต้องหยุดมั่ง ต้องเดินกันจนรอบ
นา ไถให้ทั่วนานะแหละ”

“น่ะเนี่ย เทียน ผมเห็นรูปรถแทรกเตอร์ โฆษณาในประกาศ
หนังสือพิมพ์ เขาว่าเอาไว้ไถนา ทำไมไม่ซื้อไปไถบ้างล่ะ” พัทธน์
แนะ

“คันละต่งแสน” ผมนั่งไปครู่หนึ่ง ไม่ทราบจะพูดว่าอย่างไร
ต่อ “ไว้ผมหาเงินตัวเองเสียก่อนซ” ผมบอกเขา “แต่เวลานี้ผม
คนเขามารับจ้างไถด้วยรถแทรกเตอร์ รถของกระทรวงเกษตรก็มี ถ้า
ใช้รถละก็เร็วครับ แล้วก็ไม่ต้องคอยฝนด้วย ดินแข็ง ๆ รถก็ไถได้
ไถวันหนึ่งหรือสองวันก็เสร็จ ถ้าใช้ควายไถ ก็ต้องช้าหน่อย”

“ควายน่ะ มันไม่ขี้เกียจเดินบ้าง” เดชถาม

“เวลาขี้เกียจ มันก็หยุดเดิน ขนเฉยเสีย ต้องตี”

“ตีเจ็บไหม” เด็กชายแดงถาม หน้าเหย

“ก็ต้องตีเจ็บแหละครับ” ผมหัวเราะเหะ ๆ “ไม่เจ็บ มันก็
ไม่ไป”

“ไถเสร็จแล้ว ทำยังไงต่อไปละ” เดชถาม

“ไถหมดทุกไร่แล้ว ก็ทงเอาไว่ยังงั้น เป็นการเตรียมดิน ปล่อยให้หญ้าตาย จะได้เป็นปุ๋ยด้วย หญ้าตาย ๆ เน่าอยู่ในดิน แห้งไปบ้าง เน่าไปบ้าง แดดดี ดินดี หญ้าเน่าแหละทำให้ดินดี พอบอกว่า เป็นปุ๋ยดี”

“เทยน ทำไมไม่ใส่ขุควายเป็นปุ๋ยด้วยละ ไม่ต้องซอดด้วย”

พิทักษ์ถาม

“จะเอาขุควายที่ไหนมาใส่หว่าดไหว่ครับ” ผมหัวเราะแหย ๆ

“พิทักษ์” เดชหัวเราะ “ควาย ๒ ตัว นา ๔๐ ไร่ พิทักษ์จะให้ควายมันทำปุ๋ยยังงี้ ถึงจะพอ”

พิทักษ์หัวเราะ

คุณครูใหญ่หัวเราะ และพูดว่า “ก็สะสมเอาไว่ซั เก็บขุควายเอาไว่ อย่าทิ้งเสีย แล้วควายสองตัวนะ ตัวผู้หรือตัวเมีย มันออกลูกบ้างไหม”

“ตัวผู้ทงสองตัวแหละครับ” ผมตอบ

“นำแปลกข้างบ้านผมซัเขามทงตัวผู้ตัวเมีย มันมลูกด้วย ลูกแห่งนั้นชนมาก แล้วกรองเสียงดังพลก”

“เทยน ทเขาพูดว่านกเอยงเลยงควายเข่านะ เป็นยังงั้นะจริงไหม” เดชถาม

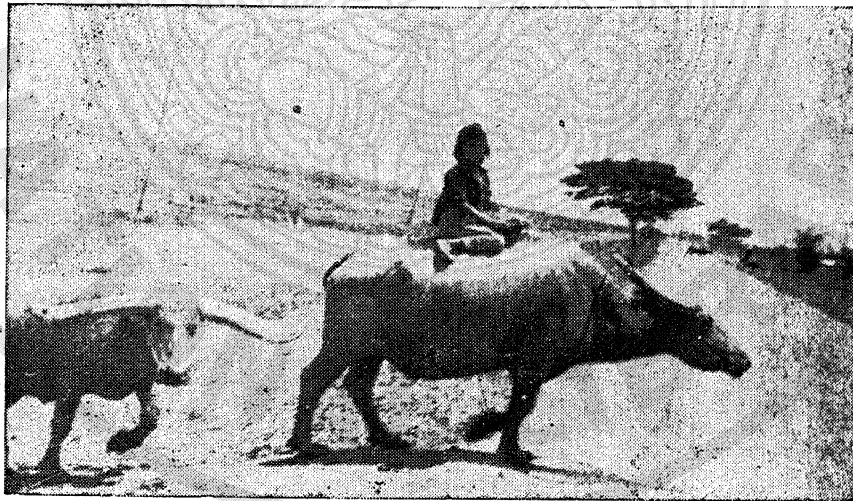
“นกเอยงนะหรือ บางทมันก็ชอบมาเกาะหลังควาย บางทมันก็เกาะทเขา บางทมันก็เกาะทหัว จิกกินตัวแมง ก็เลยดูเหมอน

นกเอี้ยงมันเลี้ยงควาย ที่แท่นกันตัวแมงละ แต่เนาะควายมันก็
ชอบนกเอี้ยง มันเหมือนเพื่อนสนิทกัน”

“ตัวแมง ใครเขาเรียกตัวแมงละ ตัวแมลงต่างหาก”
พิทักษ์พูด ผมหัวเราะ

คุณครูใหญ่พูดว่า “ตัวแมง หรือตัวแมลงก็ได้ ไม่ผิดดอก
แต่ว่าวันนี้เราคุยกันมานานแล้ว หยุดพักไว้ก่อน พรุ่งนี้คุยกันต่อ
ต่อ เอ้า เพื่อน ๆ ไม่ตอบมื่อให้เทียบเขาหน่อยหรือ เขาอุตส่าห์เล่า
เรื่องไถนา เรื่องควาย ให้เราฟัง”

เพื่อน ๆ ตอบมื่อให้ผมกราวใหญ่ ผมดีใจมากที่เพื่อน ๆ ชอบ
เรื่องที่ผมเล่าให้ฟัง.



หวานข้าว

วันรุ่งขึ้นรับประทานข้าวเช้าแล้ว เราคุยกันตามเคยในห้องโถงใหญ่ เพื่อน ๆ เตือนให้ผมเล่าเรื่องการทำนาต่อไปอีก ผมนึกคิดว่า จะเล่าต่อไปว่าอย่างไรดี เมื่อวานนี้ผมเล่าเรื่องการไถนา เพื่อน ๆ ก็คงพอจะเข้าใจแล้ว ว่าการไถนานั้นทำอย่างไร แต่วันนี้ถ้าจะให้ผมเล่าต่อ ผมก็ต้องเล่าไปตามที่ผมเคยเห็น พูดภาษาที่ผมเคยพูดในห้องนา แต่เมื่อผมพูดออกมาแล้ว เพื่อน ๆ จะฟังรู้ หรือ คนที่ไม่เคยทำนาจะฟังเข้าใจได้อย่างไร เอาเถอะ ลองดูก็แล้วกัน ผมคิดแล้วตั้งต้นเล่าต่อไป

“เมื่อวานนี้ ผมบอกแล้วว่า ราว ๆ เดือนเมษายน หรือเดือน พฤษภาคม ฝนตกพอดิบเบยก ๆ พ่อผมก็ไถนา ไถหนแรกเรียกว่าตะแลวก็ทิ้งไว้อย่างนั้นปล่อยให้ดินตากแดด หญ้าก็แห้งตายไปบ้าง ยังไม่ตายบ้าง พ่อผมก็คอยไปจนถึงเดือน ๗ ราวเดือนมิถุนายนนั้นแหละครับ ฝนตกหนัก ๆ สักคราวหนึ่ง พ่อผมก็ไถนาซาอีกหนหนึ่ง แต่ไถขวาง ๆ ตัดกันกับหนแรก ไถหนที่สองนี้เรียกว่าแปร พอแปรเสร็จ ดินก็จะร่วนเป็นเม็ดเล็ก ๆ หญ้าก็จะตาย หนักก็หวานข้าวได้เลย”

“เดี๋ยวก่อน” เตะร้องขึ้น “แปรนี่เป็นยังไงนะ อธิบายอีกที”

“ภาษาชาวบ้านยังงี้ละ คุณรู้จัก ตะ แล้วไซ้ไหม ไถตรง ๆ ไปยัง เรียกว่าไถตะ” ผมขีดเส้นให้เขาดู “เราตะทั้งเอา

ไว้ พอฝนลงหนักๆ สักคราหนึ่ง ก็แปร เวลาแปรก็ไถขวางๆ ตัด
กันกับที่เราตะเอาไว้ ยังงงงิล่ะ”



ผมขีดเส้นให้เขาดู

เศษพูดว่า “อ้อ เข้าใจละ ความจริง คำที่เขียนพูดก็เป็นคำ
ง่าย ๆ ผมกินข้าวทุกวัน ผมควรจะต้องรู้จักคำเหล่านี้ ทนผมเข้าใจ
ละ ไถตะ ก็คือว่าไถมันตะเรื่อยไป ส่วนไถแปร ก็คือไถขวางทาง
กับหนแรก แปรทิศแปรทางเสีย ไขใหม่ เทียน”

“เวลาไถตะนะ ดินมันขึ้นมาเป็นก้อนๆ ทนพอไถแปรอีกที
หนึ่ง ดินก็จะร่วนดี หว่านข้าวได้เลย พ่อผมแปรวันไหนก็หว่านวัน
นั้น แปรไปหว่านไป”

“เดี๋ยวก่อน ไถแปรนี่เริ่มเดือนอะไรนะ เดือนมิถุนายน งั้น
หรือ”

“เอาแน่ไม่ได้หรอกครับ สุดแท้แต่ฝน ต้องให้ฝนตกใหญ่สัก
คราหนึ่ง ถึงจะแปรได้ แปรแล้วก็หว่านข้าวได้เลย ถ้าไม่มีฝน
เมล็ดข้าวก็จะถูกแดดเผาแห้ง สุกหมด ไม่งอก ตายหมด”

“เอาอะไรหว่านนะ เมล็ดข้าวสารหรือ” เด็กหญิงจ้อยถามขึ้น
แย้มมาก ผมคิดในใจ ข้าวสารจะงอกได้อย่างไร

“ข้าวเปลือกครับ เลือกพันธุ์ดีๆ” ผมตอบ

“หว่านยังไง ทำยังไง”

“เวลาหว่านข้าว พ่อผมก็หยิบข้าวเปลือกจากกระบุงทีละกำมือ
หว่านลงไปในท้องนา คือจับขว้าง จับขว้าง ขว้างไปทางซ้ายที ขว้าง

ไปทางขวาที่ ข้างไปข้างหน้า เดินหว่านให้เป็นทางตรงไปเรื่อย ๆ
จะได้ไม่เหยียบข้าวที่หว่านแล้ว แต่คนที่หว่านข้าวนั้น ต้องเคย
ทำมานานถึงจะหว่านข้าวได้ดี เมล็ดข้าวจะตกไปอยู่ในท้องนาตาม
ต้องการ ไม่ไปรวมเป็นกระจุก ถั่ว หาง ๆ”

“หว่านนานไหม กว่าเสร็จ”

“พ่อผมแปรไปหว่านไป ก็แปรได้มากพอแล้วก็หยุด แล้ว
หว่านเสียทีหนึ่ง แล้วจึงแปรต่อไป ออกท้องนาตั้งแต่เช้า กลางวัน
เลิก บ่ายทำต่อ เลิกเอาเย็นโข กว่าเสร็จทั่วทั้งท้องนาก็ราวๆ
เดือนกว่า”

“หว่านข้าวแล้วทำอะไรต่อไป”

“หมดแล้ว ไม่ต้องทำอะไรอีกแล้ว พอฝนตกลงมา ข้าวก็จะ
งอก เติบโตเป็นต้นข้าวขึ้นมาเอง”

พิทักษ์พูดว่า “เอาละ พอเข้าใจละ การทำนา เริ่มด้วยการไถ
นา ไถตะ ไถแปร แล้วจึงหว่านข้าว”

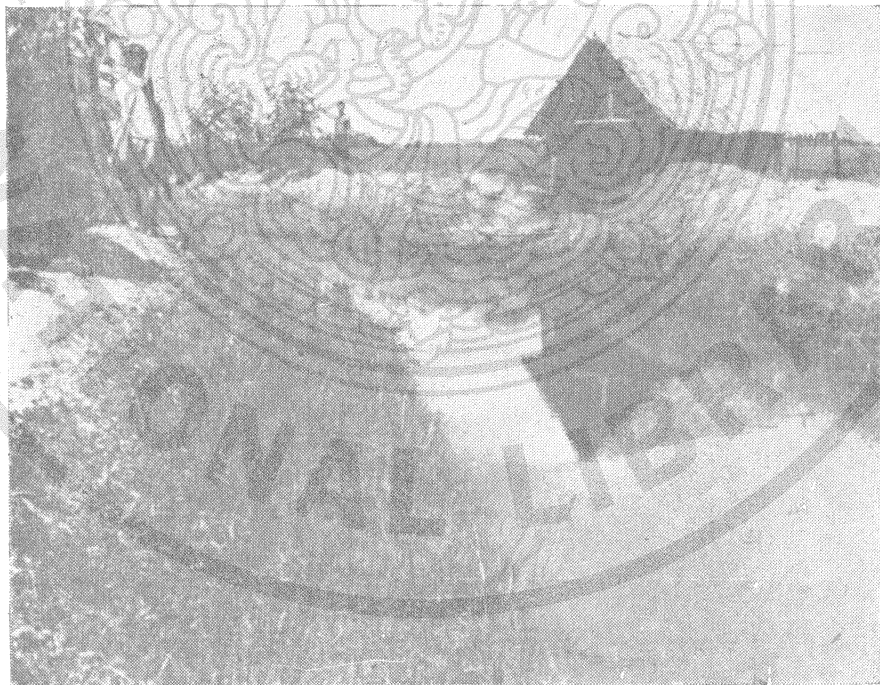
“ถูกแล้ว พ่อผมทำเช่นนั้น ใครๆ ก็ทำกันเช่นนั้นเป็นส่วน
มาก แต่บางบ่เมื่อไถตะทิ้งเอาไว้แล้ว ฝนเกิดตกชุก หญ้าก็เลย
ขึ้นรก แทนที่จะไถแปร พ่อผมก็ต้องคราดเอาหญ้าออกให้หมด ยิ่ง
เหนื่อยกว่าไถแปรอีก”

“คราดนะทำยังไง”

“คุณรู้จักคราดแล้วใช่ไหม คราดก็เหมือนกับหวีหาง ๆ แต่
ว่านใหญ่มาก หนักมาก เวลาจะคราด พ่อผมก็ง้อควายมาสองตัว

เอาเอกพาดเข้าที่คอกควาย แล้วก็เอาคราดติดเข้าที่แอ่ง มีห่วงสวม”
 ผมเขียนรูปให้เขาดูเกรวๆ “พ่อผมก็ถือคราดกดลงไปในดิน ตีควาย
 ให้มันเดินไป ควายก็จะลากเอาคราดไป เวลาคราดไป คราดไป พ่อ
 ผมก็ต้องเดินตามไป จยับยกคราดขึ้นให้พื้นดิน ยกไปเรื่อย ๆ จยับไป
 เรื่อย ๆ ให้หญ้านั้นหลุด หล่นออกมาเป็นกองๆ แล้วค่อยเก็บหญ้า
 ทุ่งที่หลัง เมื่อคราดเสร็จ ดินก็จะร่วนและเรียบดีไม่มีหญ้า ทนก็
 หว่านข้าวได้เลย พ่อหว่านเสร็จ เราก็ได้พัก ปล่อยให้ข้าวงอกขึ้น
 มาเอง”

“ผมอยู่หนองเสือ พ่อผมก็ทำนา” เด็กชายปิดพุดขึ้น “พ่อผม
 นี่ หว่านข้าวเสร็จแล้ว ก็ไม่ได้พัก ยังต้องไถกลบออกท่อนึง ถ้าไม่



“โลกกลับก็ต้องคราดกลับ เพราะแถวบ้านผมมันมาก นกชุม ต้อง
โลกกลับ ถ้าไม่โลกกลับ นกก็จะมาจิกกินข้าวเปลือกที่เราหว่านเอาไว้ใน
ท้องนา เลยหมดกัน”

“แถวบ้านคุณมีนกแยะหรือ ปด” พัทธกษลาม

“มีแยะแยะ จะเอานกอะไรละ” ปดรับตอบทันที “นกพิราบ
นกเขา นกกระจาบ นกกระจอก อ้ายพวกนี้ชอบกินข้าวในนา นก
กระยาง มันชอบกินปลา นกกางเขน ร้องจ๊จๆ กินแต่ตัวแมลง พ่อ
ผมชอบนกกางเขน บอกว่าเป็นนกที่ให้คุณ แต่ผมชอบหมดทั้งนั้น
เลย”

ปดเล่าแล้วมียิ้มอย่างภาคภูมิใจ

“คุณชอบนกมากหรือ ปด” ครูเรองนกดน เดชหันไปถาม

ปด

“อ้อ หนู ผมชอบนก ผมชอบคนนก นี พ่อผมมันยาวด้วย ผม
ก็มันมัน แต่ไม่มีลูกมัน เอาไว้หัดทหารกับจู่กับเตี้ย ยิ่งนกผมก็
เคยนะ แต่ยิงด้วยหนังสติ๊ก เราต้องเดินบุกไปยังตามหนองในนา
เพราะพ่อบอกว่าไม่ให้รังแกนก ทกอไฟข้างบ้านผมมีรังนกกระจาบ
แยะ นกกระยางคอยาวๆ ก็ชอบมาเกาะ มันพักเวลาตอน ไม่มี
ใครทำอะไรมัน ตัวมันขาว สวยแต่เหม็นจ้จเลย พวกนกกระจาบ
ตัวผู้ต้องแข่งขันกันทำรังเตรียมไว้ให้สวยๆ ตัวเมียเห็นรังไหนสวย ก็
เข้าไปอยู่ในรังนั้น ผมเคยขึ้นไปเก็บรังนกกระจาบ มีไข่ด้วย แล้วก็
.....นั่นแหละ ตามกอหญ้า ริมบึงนะ เวลาหน้าฝนแมงดาชอบไปออก

ใจ ผมชอบชวนจุ่นกับเต๋ยไปจับแมงดาตังแต่ ๕”

“แมงดานานะหรือ”

“ก็แมงดานาตัวเล็กๆ ที่เอามาใส่ผ้าพริกไฉละ ผมชอบกินข้าวกับน้ำพริกแมงดา อร่อย จุ่นกับเต๋ยก็ชอบ จุ่นกับเต๋ยต้องหาผักบั้งหอยกกล้วย เอาไปให้หมูกิน แต่ผมไม่เคยขิงหม เลียงแต่ไก่ ผมมีहांขาวด้วย สองตัว ผมชอบค้มนล่อยในบ่อ”

“ผมก็ชอบจับแมงดา หากบ หน้าแดงๆ ผมก็หาปลา สุ่มปลา เวลาเขาวิดบ่อ ผมก็ช่วยเขาจับปลา” ผมเล่าถึงงานของผมที่ต้องช่วยแม่हांกับข้าว

ปดริบพยักหน้าทันที “ฮือ สนุก วิดบ่อ มีทั้งปลาตุล ปลาช่อน



ปลาหมอเยอะแยะนะ ถ้าจับปลาตุกโดนมันยักละก็ร้องจ๊ากเลย”

เพื่อนๆ หัวเราะ คุณครูใหญ่ก็หัวเราะด้วย

ผมพูดว่า “ที่เราต้องจับปลาหน้าแล้ง ก็เพราะพอหน้าน้ำ
น้ำมา น้ำท่วมท้องนา ปลาก็จะว่ายน้ำออกจากบ่อไปหมด”

“น้ำท่วมท้องนา น้ำท่วมท้องนาด้วยหรือ” พิทักษ์ถามเสียง
ดัง “น้ำท่วมทุกปีไหม”

“น้ำท่วมท้องนาทุกปีนะแหละ” ผมตอบ ผมแปลกใจมากที่
เขาไม่ทราบข้อนี้ ผมจะต้องเล่าเรื่องน้ำท่วมท้องนาให้เขาฟังต่อไป.

หน้านา

“น้ำท่วมท้องนาทุกปีเทียวหรือ” พิทักษ์ถามซา “น้ำท่วมได้
ยังงี้”

“พอถึงหน้านา แม่น้ำลาคลองก็ม่นาเบยมฝั่ง น้ำขึ้นเต็มคลอง”

“หน้านาอะเดือนอะไรนะ” เด็กชายแดงถามขึ้นเสียงอ่อยๆ

“หน้านา ก็เดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ซะแดง” เดชพูด

คุณครูใหญ่นั่งเงยบานาน พูดยื่นๆ ว่า “ไม่จริงเสมอไป
ก่อนนครเคยอยู่ท่าเอบางคล้า ฉะเชิงเทรา แถวนั้น น้ำมากตั้งแต่
เดือน ๖ แล้ว คอพอถึงเดือน ๖ เดือนพฤษภาคม ฝนตก น้ำในแม่น้ำ
น้ำลาคลองก็มากขึ้น น้ำทะเลก็หนุนขึ้นมา ไหลเข้ามาตามแม่น้ำลาค
ลอง ทำให้น้ำในแม่น้ำลาคลองยังมากขึ้น ตามธรรมดาเวลาหน้าแล้ง
ฝนไม่ตก น้ำในแม่น้ำบางปะกงจะเต็ม เมื่อถึงหน้าฝน ฝนตก น้ำจึง
จืด ทำนาได้ พอหน้าเอ่อก็เบ็ดท้อ ให้น้ำไหลเข้านาเลย”

คุณครูใหญ่พูดต่อไปว่า “ในกรุงเทพฯ น้ำมากในเดือน
พฤศจิกายนและธันวาคม ที่เขาเรียกว่าเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ แต่ตาม
หัวเมืองก็ต่างกันไป แล้วแต่ที่ตั้งและภูมิประเทศ ที่ฉะเชิงเทราอยู่
ใกล้ทะเล จึงได้น้ำทะเลหนุน น้ำทะเลไหลเข้ามาในแม่น้ำได้ ฝนตก
ลงมา ทำให้น้ำในแม่น้ำจืด จึงทำนาได้ เรียกได้ว่า เขาอาศัยน้ำใน
แม่น้ำลาคลอง และได้อาศัยน้ำฝนช่วยมากในการทำนา เทียน เล่า
ต่อไปชื่อว่าที่รังสิตเป็นอย่างไรบ้าง น้ำมากเดือนอะไร”

“แล้วรังสิต พอถึงเดือน ๘ เดือน ๙ น้ำก็มากรับ น้ำไหลมาจากทางเหนือทำให้ตามแม่น้ำลำคลองมีน้ำมากจน ฝนตกลงมา น้ำก็ยิ่งสูงขึ้น”

“เอ ผมไม่เห็นเข้าใจเลย” พัทธกษัตริย์ “น้ำมา น้ำมายังไงกัน”

“อ้าว เคยเรียนภูมิศาสตร์แล้ว จำไม่ได้หรือ” เดชถาม

“ในภาคกลางของประเทศไทย เป็นที่ราบกว้าง มีระดับต่ำ น้ำมักจะท่วมทุกปี ทางภาคเหนือของประเทศเป็นภูเขาสูงๆ เมื่อถึงฤดูฝน ฝนตก น้ำจึงไหลจากทางเหนือลงมาสู่ภาคกลาง น้ำในแม่น้ำลำคลอง ได้รับน้ำเหนือมาด้วย ฝนตกลงมา ก็ได้น้ำฝนเพิ่มเติมด้วย น้ำจึงท่วมล้นฝั่ง ที่ราบในภาคกลางมีระดับต่ำ จึงถูกน้ำท่วมทุกปี น้ำพัดพาเอาตะกอนมาด้วย ตะกอนกลายเป็นปุ๋ยในดิน ทำให้ดินดีเหมาะในการปลูกข้าว”

เดชพูดคล่องเหมือนท่องอาขยาน แล้วหยุดหายใจใหญ่ สักครู่หนึ่ง เขาจึงพูดต่อว่า “ที่ผมพูดนี้ ผมท่องเอามาจากสมุดจดภูมิศาสตร์ แต่จริงๆผมเองก็ไม่ค่อยเข้าใจนัก”

คุณครูใหญ่ร้องขึ้นว่า “แล้วกัน!”

คนอื่นๆ หัวเราะ คุณครูใหญ่พูดว่า “ไม่เข้าใจตรงไหน ลองถามเทียนเขาดูซิ เพื่อเขาจะอธิบายให้ฟังได้บ้าง เรื่องน้ำท่วมนี้จะต้องเคยเห็นกับตาจนถึงจะเข้าใจ”

“ตรงที่ว่า น้ำไหลมาจากทางเหนือครับ ไหลมายังไง”

เดชถาม

“น้ำก็ไหลตามแม่น้ำ ตามลำคลอง”

“น้ำไหลเร็วไหม”

“มันเป็นแห่งๆ บางแห่งน้ำก็ไหลเชี่ยว บางแห่งน้ำก็ค่อยๆ ไหล”

“น้ำสูงขึ้นเร็วไหมนะ” เดชถาม

“ผมไม่เคยวัดหรอก บางวันน้ำยังไม่ท่วมขึ้นบันได พอรุ่งเช้า น้ำก็ท่วมขึ้นบันไดหมดแล้ว ถ้าฝนตกชุก น้ำก็ท่วมเร็วขึ้น แต่มันก็เป็นแห่งๆ อื่นๆ แลละ ท้องนาใครอยู่ดอน ที่สูงหน่อย น้ำก็ท่วมช้า ท้องนาใครเป็นที่ต่ำหน่อย น้ำก็ท่วมเร็ว”

“น้ำท่วมท้องนา แล้วทำไมต้นข้าวถึงไม่ตายนะ” พัทธถาม

“แปลก น้ำท่วม แต่ต้นข้าวไม่ตาย ผมไม่ค่อยเข้าใจเลย ผมก็ไม่ออก ว่าเวลาน้ำท่วมท้องนานะเป็นอย่างไรกัน”

“ต้นข้าวชอบน้ำ” ผมตอบ “เมื่อพ่อผมหว่านข้าวนี้ะ ราวๆ

ปลายเดือน ๗ คือ ราวๆ มิถุนายน พอหว่านลงไป ฝนตก ข้าวก็งอก พอถึงราวๆ เดือน ๘ น้ำมา ต้นข้าวโตพอแล้ว แข็งแรงดีแล้ว มันก็ไม่ตาย ต้นข้าวก็สูงขึ้น สูงขึ้น หนึ่ๆ ต้นข้าว โตเร็ว สูงไล่ๆ กับน้ำ น้ำสูงขึ้นมา ต้นข้าวก็งโตวันโตคืน สูงขึ้นๆ ต้นข้าวชอบน้ำ ยิ่งแช่อยู่ในน้ำ ต้นข้าวก็ยิ่งเจริญเติบโตขึ้นทุกที ในท้องนาที่บ้านผม หน้าน้ำถ่านงพวยเรือไปในท้องนา ต้นข้าวยังสูงเลยหัว ถ้ายันถ่อเรือ

“ไป ต้นข้าวก็ส่งแ่ๆ หัวเข้าพ่อผมแน่ครับ”

“น้ำลึกสักแ่ไหน” พัทธกษาม

“ถ้าโดดลงไปใต้น้ำนี่หรือครับ บางแห่งน้ำก็ลึกแ่เข้า บางแห่งก็แ่แ่เวย เวลานั้นมาก ๆ ก็แ่บ้นเวยพ่อผมแน่แ่ละครับ มองไปทางไหน เห็นต้นข้าวเขียวเต็มไปหมด สดลูกหลกตา ที่ตรงไหน ต้นข้าวตายไปมาก ก็แ่เห็นน้ำ ดเว้งว้างเป็นแ่่งๆ”

“ต้นข้าวนี้ตายเพราะอะไร” เดชกษาม

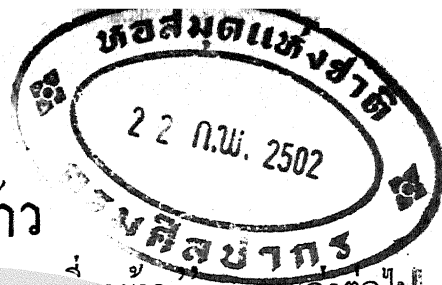
“ต้นข้าวตายได้ตงหลายทาง บางทกเป็นเพลย เป็นโรค ถูก



หนู ถูกปูกัด พอมั้เพลย มั้โรค ก็บอกเจ้าพนักงานข้าวอำเภอ เขา
ก็มาช่วย แต่ที่ตายกันมากมอยู่สองอย่าง อย่างหนึ่งคือ เมื่อหว่าน
ข้าวแล้ว ฝนแล้ง เมล็ดข้าวเปลือกถูกแดดเผา ไม่งอก หรืออก
แล้ว แต่ต้นยังอ่อน ฝนไม่ตก แดดกล้า ต้นข้าวก็เฉาตาย แห้งตาย
อีกอย่างหนึ่งคือ เมื่อหว่านข้าวแล้ว ข้าวขึ้นแล้ว แต่ว่าต้นข้าวยัง
อ่อนอยู่ ต้นยังไม่ทันโตเลย น้ำมาเสียแล้ว ฝนชุก น้ำท่วมเร็ว ต้น
ข้าวยังเล็กเกินไป ก็เลยถูกน้ำท่วมตาย”

“ແຍ້ຈິງ ຄຳບາກຈິ່ງນະ ຝົນແລ້ງຕອນ ຫຼ່ວນ ຂ້າວ ໃໝ່ໆ ຕົ້ນ ຂ້າວ ກໍ
ຕາຍ ນ້ຳ ຫຼ່ວນ ຕອນ ທີ່ ຕົ້ນ ຂ້າວ ໃໝ່ ອ່ອນ ຕົ້ນ ຂ້າວ ກໍ ຕາຍ” ເດັກ ພຸດ

“พ่อผมถึงว่าต้องสุดแท้แต่ฝน ฝนต้องตกถูกต้องตามฤดูกาล
เหมือนเคยทุกๆ ปี ถึงจะปลูกข้าวได้ดี” ผมบอกเขา “พ่อผมทำนา
ก็ต้องกรำแดดกรำฝน ต้องรู้จักกะเวลาดีฟ้า ดูฝน ต้องสังเกตดูว่า
ทุกๆ ปี ฝนตกหน้าไหน น้ำมาเมื่อไหร่ แต่ผมว่าพ่อผมเก่งนะครับ ทำ
นามานาน”



เกี้ยวข้าว

“พอน้ำค่อยๆ ลดลงไป ก็ถึงฤกษ์เกี้ยวข้าว” ผมเล่าต่อไป
“เขาเริ่มเกี้ยวข้าวกันตั้งแต่เดือนอะไร” เดชถาม
“สุดแท้แต่พันธุ์ข้าว ข้าวบางพันธุ์ก็เกี้ยวได้เร็ว เขาเรียกว่า
ข้าวเบา ข้าวบางพันธุ์ก็เกี้ยวได้ช้า เขาเรียกว่าข้าวหนัก ข้าวเบา
ก็เกี้ยวได้เร็วหน่อย ราวๆ เดือน ๑๒ ค็อราวๆ เดือนพฤศจิกายนก็
เกี้ยวได้แล้ว ข้าวกลางก็เกี้ยวได้ในราวๆ เดือนอ้าย ปลายเดือน
พฤศจิกายน หรือต้นธันวาคม ข้าวหนักก็เก็บเกี้ยวล่าหน่อย ไปเก็บ
เกี้ยวเออราวๆ เดือนอ้ายเดือนยี่ ค็อราวๆ ธันวาคม มกราคม”
“คุณรู้อย่างไร ว่าข้าวในนาของคุณควรเกี้ยวได้หรือยัง”
“ขอรับ ผมชอบดูต้นข้าวโตวันโตคืน เมื่อดต้นข้าวเจริญเติบโต
เต็มที่แล้ว ต้นข้าวจะโป่งพองขึ้นมาตรงกลางลำต้น ค็อมรวงข้าว
อยู่ข้างใน เขาเรียกกันว่าข้าวตั้งท้อง ต่อมาจึงจะเห็นรวงข้าวโผล่ออก
มาเป็นสีข้าวๆ ก่อน บางคนก็เรียกว่า ต้นข้าวออกดอก รวงสีข้าวๆ
นี้จะค่อยๆ เขียวจนจนเป็นสีเขียวเหมือนกับต้นข้าวที่เคยดู ต่อไปอีก
สักเดือนหนึ่งรวงข้าวถึงจะสุก กลายเป็นสีเหลือง ต้นข้าวก็เหลือง
และเนาลงไป แต่ที่ต้นยังสดอยู่ก็มี พ่อผมก็จะบอกว่า ได้เวลาเก็บ
เกี้ยวแล้ว หน้พ่อก็ต้องเที่ยวขอแรงชาวบ้านใกล้เคียงให้มาช่วยกัน
เกี้ยวข้าว เพราะคนเดียว สองคน ทำไม่ไหว ต้องช่วยกันหลายๆ
คน เรียกว่า ลงแขก เป็นธรรมเนียมการช่วยแรงกันในละแวกใกล้
เคียง”

“การเกี่ยวข้าวเน่กินเวลานานไหม”

“ไม่นานหรอก การเกี่ยวข้าวต้องรีบทำ ถ้ามีวัชพืช ข้าวจะ
ร่วงหมด อย่างข้าก็ต้องรีบเกี่ยวให้เสร็จในสองอาทิตย์ ส่วนงานไถ
งานคราดเน่ทำเป็นเดือนๆ ไม่ต้องรีบ แต่งานเกี่ยวต้องรีบทำ จึงต้อง
ช่วยกันทำหลายๆ คน เขาเรียกว่าลงแขกเอาแรงกัน พอจะลงแขก
พ่อแม่ก็ต้องไปบอกแขก ตามชาวบ้านใกล้เคียงเขารับว่า เขา
จะเกี่ยวข้าวให้เราตามกำลังของเขา บางคนก็รับเอาไปงานหนึ่ง บาง
คนก็สองงาน บางคนก็ไ้หนึ่ง พอถึงวันนัด เขาก็มาพร้อมกันที่ท้อง
นาผม เอาเคียวมาเสร็จ ลงมือเกี่ยวข้าวพร้อมๆ กัน เริ่มลงมือเก็บ



เกี่ยวข้าว

เกี้ยวตั้งแต่เช้าตรู่ ถึงกลางวันหยุดพักกินข้าว บ่ายก็ทำต่อจนถึงเย็น ถึงค่ำ คราวนี้เขามาช่วยเราไว้ คราวหน้าเราก็ไปช่วยเขา เรียกว่าไปใช้แรงกัน อย่างเช่นทิดสุขเคยมาช่วยพ่อผมเกี้ยวข้าว พอถึงเวลาทิดสุขเกี้ยวข้าวของเขามั่ง พ่อก็ต้องไปช่วย เช้าวันนั้นพ่อเดินออกจากบ้านไป ผ่านบ้านตามี ตามีตะโกนถามพ่อว่า ไปไหน พ่อก็ตอบว่า ไปใช้แรงทิดสุขเขาหน่อย ก็เป็นอันรู้กัน ว่าพ่อผมจะไปช่วยทิดสุขเกี้ยวข้าว”

เดชมัย และพูดว่า “ผมชอบเพลงเกี้ยวข้าว ผมมีงานเลี้ยง เพลงเกี้ยวข้าวด้วย ผมอยากฟังเขาร้องกันจริงๆ เวลาเขาเกี้ยวข้าวกัน เทียนลองร้องให้เราฟังหน่อยสิ”

“ผมร้องไม่เป็นดอก”

“อ้าว เวลาเกี้ยวข้าว ไม่ได้ร้องเพลงดอกหรือ”

“พ่อเล่าว่า เมื่อผมเกิด สิบกว่าปีมานี้เอง เวลาลงแขก เกี้ยวข้าว พวกผู้หญิงผู้ชายเขาก็ร้องเพลงกัน คุยกัน สนุกสนานรื่นเริง แต่เดี๋ยวนี้ผมไม่เห็นใครร้องเพลงกันเลย และเดี๋ยวนี้ การลงแขกก็นับวันแต่จะน้อยลงไป เดี่ยวนี้เขามักจะจ้างกันเป็นส่วนมาก”

“เขาเกี้ยวข้าวกันยังงั้นหรือครับ ผมไม่เคยเห็นเลย” พิกัดขี้ถ่าน

“เขาก็ใช้เคียวเกี้ยวเหมือนเกี้ยวหญ้า คนหนึ่งอย่างเก่งก็เกี้ยวได้วันหนึ่งราวๆ ๓ งาน ข้าวดี ยิ่งเกี้ยวได้ช้า เพราะกอโต รวงโต เวลาเกี้ยวเขาก็ตัดต้นข้าวไปราวๆ ครึ่งต้น แล้วมัดเป็นกำๆ ทิ้งเอาไว้ในท้องนา วางไว้บนซังข้าว ทิ้งเอาไว้อย่างนั้น เวลาจะเก็บจึงหอบ

เอามารวมกันไว้เป็นกองๆ แล้วไล่เลือน ให้ควายลากเข้าบ้าน”

“ซึ่งข้าน่ะอะไร” เด็กชายแดงถามเสียงอ่อยๆ

“อ้าว ซึ่งข้าน่ะคือต้นข้าวที่เหลออยู่ตรงๆ ต้นยังงี้ล่ะ ตีดยูกับดิน เทียนเขาเคยบอกทำหนังสือแล้วงี้ล่ะ” พัททกษณ์ตอบ

“เลือนน่ะเป็นยังงี้” เด็กถาม

“เลือนก็คล้ายๆ กับเกี่ยวแต่ขี้ๆ นั่นเอง เอ หรือคุณไม่รู้จักเกี่ยว เลือน เหมือนกับรถกระบะแต่ไม่มีล้อ มีขาแบนๆ รวบๆ สองขา ใช้ควายลากน่ะครับ” ผมเขียนรูปให้เขาดู ผมชอบเขียนรูป

รูป



ข้าวที่เกี่ยวแล้วไล่เลือนมาลงเรือบรรทุกกลับบ้าน

“พอเก็บข้าวเข้าบ้าน แล้วยังงี้ต่อไป เอาใส่ยุ้งข้าวหรือ”

เด็กชายแดงถาม

หมยม “เก็บมาแล้วก็เอามากองไว้ก่อน ต้องวางให้ดี ข้าวจะได้ไม่เสีย เสร็จแล้วก็นวดข้าว”

“นวดข้าวนี้เป็นยังไงนะ ผมไม่รู้เรื่องเลย” เดชถาม

“การนวดข้าวก็คือการทำให้เมล็ดข้าวร่วงจาก รวงข้าว นั่นเอง”

หมตอบ “บางคนเขาก็มีเครื่องนวดข้าว แต่ส่วนมากก็ใช้ควายนวด พ่อผมก็ใช้ควายนวด”

“นั่นนะซี ทำยังไง ควายนวดข้าวได้อย่างไร”

“ก่อนจะนวดข้าว ผมก็ต้องทำลานดินเสียก่อน คือต้องทำดินเอาไว้ให้เรียบแน่น เอาขควายละเลงให้ทั่ว จะได้เป็นลาน เรียบดี

เวลาจะนวดข้าว ผมก็เอามัดข้าวที่เก็บเข้ามานั้น ตั้งเรียงๆ เป็นก๊ากๆ เอาโคนตั้งให้รวงข้าวตั้งชันข้างบน วางเรียงต่อกันเข้าจนเป็นวงกลมกว้างๆ แล้วให้ควายเดินย่ำไปย่ำมาในวงกลมนั้น จนเมล็ดข้าวร่วงจากรวงข้าวจนหมด อย่างนั้นแหละเรียกว่านวดข้าว คอต่อนแรกผมจะต้องจูงควายเข้าไปบนกองข้าว มันจะไม่ค่อยยอมชน ผมก็ต้องตีสข้างมัน ให้มันก้าวชนไป เมื่อมันชนไปไหม้ๆ มันก็ไม่ค่อยอยากจะเดิน เพราะมันอยากจะกินข้าวที่ผมกองเอาไว้ ต้องคอยตี ถ้าปล่อยให้มันกินข้าวแล้วท้องมันจะอืด ไปกินน้ำเข้าก็พานจะตายเอา ผมก็ต้องคอยเตือนว่า อ้ายทุย เดิน อ้าว อ้ายเผือกกินข้าวแล้ว ตั้วโน้น ตั้วนั้น ตั้วโน้น ตั้วนั้น

ตัวนี้ อ้าว ตัวโน้นกิน พ่อผมก็ต้องคอยเตือนมัน ทำเสียง ฮัย ฮัย คอยเอาไม้เรียวเล็ก ๆ ตีส่งให้มันเดิน พ่อกับผมก็ต้องคอยเดินตาม อ้ายหุ่ย อ้ายเพือกไปรอบ ๆ คอยดูให้มันเดินไปได้ ๆ เดินไปรอบ ๆ คิดดู แล้วก็เดินวนไปเวียนมาเป็นระยะทางหลายเส้น นาน ๆ พ่อก็หยุดส่ง ฟางให้ข้าวร่วงลงไปข้างล่างเสียทีหนึ่ง แล้วอำกันต่อไป”

“ทำงานกันทั้งวันเที่ยวหรือ” เดชถาม

“นวดข้าวนี้เขาต้องทำกันแต่เช้า พอสักสามโมงเช้าก็หยุดพัก เพราะถ้าแดดร้อน ความมันจะเหนียว และหอบ พอสักสามโมงเย็น จึงนวดต่อไป ส่วนมากทำกันไปจนถึงกลางคืน เดือนหงาย ๆ ลมพัดเย็น ๆ กว่าจะเลิกก็ตึงตัก”

“วันเดียวเสร็จไหม”

“ไม่เสร็จหรอกครับ นวดข้าวนี้กินเวลาหลายวันกว่าจะเสร็จหมด คอพอข้าวร่วงหมดแล้ว เราก็ส่งเอาฟางขึ้นให้หมดเสียทีหนึ่ง แล้วจึงเอากำข้าวที่ยังไม่ได้นวดมาเรียงใหม่อีก นวดต่อไปอีก กว่าจะเสร็จหมดจึงกินเวลาหลายวัน พอนวดเสร็จเมล็ดข้าวร่วงหมดแล้ว เราก็ส่งเอาฟางข้าวขึ้นให้หมด เอาฟางไปกองไว้ต่างหาก ที่เหลืออยู่ในกองใหญ่ก็จะมีข้าวเปลือกและข้าวล็บ ๆ ปนกันอยู่ ที่นผมก็โกยข้าวใส่กระบุง พ่อกับพี่มียกไปเทใส่ในเครื่องสีฝัด แม้จะหมั่นเครื่องข้าวเปลือกก็จะไหลออกมาไม่ปนกับข้าวล็บ แต่ถ้าใครไม่มีเครื่องสีฝัดก็ต้องสาดเอา คือเอาพลั่วสาดข้าวเปลือกกับข้าวล็บขนไปในอากาศ

ต้องเสียดเวลาเล็กน้อย ขว้างลั่นน้ำหนักเบาที่จะปลิวแยกไปต่างหาก เสร็จ
แล้วอย่างนี้ เราก็จะได้ข้าวเปลือกเป็นกองใหญ่ เอากระบุงโกยเก็บ
เข้ายุ้งข้าวเอาไว้ได้เลย เก็บเอาไว้ขาย เก็บเอาไว้กิน บางส่วนก็คัด
เอาไว้ทำพันธุ์ต่อไป”



ไปรังสิต

เช้าวันหนึ่งคุณครูใหญ่บอกกับพวกเราว่า จะพาไปเยี่ยมสถานที่
ทดลองที่รังสิต ผมภูมิใจมาก ที่เพื่อนๆจะได้ไปเที่ยวรังสิต ซึ่งเป็น
ท้องถิ่นของผม

ระหว่างทางรถยนต์แล่นผ่านท้องนา แต่ขณะนั้นยังเป็นดินแห้ง
แล้ง เพราะฝนไม่ตก ผมชี้ให้เพื่อนๆดูท้องนา

“นั่นไง นาดำ แถวบางเขนเขาทำนาดำกันเป็นส่วนมาก เห็น
ไหม นาดำต้องมีคันนากันท้องนาออกเป็นแปลงๆ เลยดูเป็นแปลง
สี่เหลี่ยมๆ”

“นาคุณะ ยังกับตาหมากรุกเนอะ” เดชพูด

“ตาหมากรุกอะไรใหญ่อย่างนี้” พิชัยพูด

รถแล่นต่อไป เพื่อนๆร้องเพลงกันสนุกสนาน

“นั่นไง นาหว่าน” ผมชี้ไปที่ท้องนาข้างๆ ทาง “นาหว่านไม่
ค่อยมีคันนา นาหว่านเป็นแปลงใหญ่ กว้าง นี่ไง แถวนี้ล่ะ เริ่ม
เข้าเขตทุ่งรังสิตแล้ว”

เดชหยุดร้องเพลงทันที เขายอมและถามว่า “ถึงรังสิตแล้ว
หรือ ไหนล่ะ บ้านเทียนอยู่ตรงไหน”

“ยังไม่ถึงหรอก แต่ก็จวนถึงแล้ว เดี่ยวจะชี้ให้ดู”

พอรถยนต์แล่นถึงสะพานแก้ว รถเลี้ยวขวา แล่นต่อไปตาม
ถนนเล็ก ๆ ซึ่งตัดขีดริมคลองใหญ่

ผมพูดว่า “นี่แหละ รู้ไหมว่าถนนนี้สร้างบนคันคลอง คือ แต่เดิมถนนนี้ก็เป็นแต่เพียงคันดินพูนไว้สูง ๆ เพื่อใช้กั้นน้ำในคลองไม่ให้ท่วมฝั่ง มีท่อฝังข้างใต้ จะได้เปิดเปิดน้ำได้ กรมชลประทานเขาทำไว้ เขาเพิ่งสร้างเป็นถนนเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง”

เดชพูดว่า “ผมชอบดูท้องนามากกว่าถนน”

ปดนั่งถัดไป เขาหันมาพูดว่า “ผมชอบดูถนน ผมชอบดูเขาทำถนน ยิ่งถนนที่เขาทำเสร็จแล้ว ผมก็ยิ่งชอบ เขาเปิดถนนให้รถเดิน ผมก็ยิ่งชอบ เพราะอะไร รู้ไหม ผมชอบกินน้ำแข็ง ถ้าถนนไม่ถึง ผมก็อดกินน้ำแข็ง ถ้าเขาบรรทุกระเบิดไปกว่าจะถึงแถวบ้านผม น้ำแข็งก็ละลายหมด เขาเลยไม่ไปขายกันเลย”

“น้ำแข็งนะกินแล้วหนาวออก” เด็กชายแดงพูด

“ผมชอบน้ำแข็ง กินแล้วเย็นดี” ปดพูด

“นี่ไง ถึงบ้านผมแล้ว” ผมชี้ให้เพื่อน ๆ ดู “พ่อ พ่อ”

ผมร้องตะโกน พ่อโผล่ออกมาจากบ้านของเรา หรือที่ถกควรเรียกว่ากระท่อม พ่อยิ้มแบนเทียวครับ แต่รถก็แล่นเลยต่อไป ไม่ได้หยุดแวะ ผมเหลียวกลับไปดู ยังเห็นพ่อยืนอยู่ที่เดิม มองมาที่รถของเรา พ่อยังยืนยิ้มอยู่ทั้ง ๆ ที่ขุ่นฟุ้งตลบ ผมสงสัยว่าพ่อมัวคิดอะไรเพลิน จึงยังไม่กลับเข้าบ้าน

รถแล่นข้ามสะพาน ผ่านคลอง ๑ คลอง ๒ คลอง ๓ คลอง ๔ จนถึงคลอง ๕ รถแล่นต่อไปไม่นานนักก็ถึงสถานที่ทดลองรังสิต สถานีอยู่ริมคลองใหญ่ แต่อยู่ห่างตรงข้าม ต้องลงเรือข้าม

ฟาก ผมอาสาพาเรอรับส่งเพื่อน ๆ ข้ามฟากจนหมด

คุณครูใหญ่บอกให้เราทุกคนรู้จักหัวหน้าสถาน หัหน้าสถาน
พาเรอห้องรับแขก มีชาวพันธุ์ต่าง ๆ วางไว้ในตู้ มีเครื่องมือทำนาแบบ
ต่างๆ ทำไว้สวย เทียวครบ อันเล็ก ๆ นานู ใส่ตุ๊ไว้บ้าง ติดข้างฝาไว้
บ้าง มีป้ายบอกชอทุกอย่าง ผมชี้ให้เพื่อน ๆ ดู ไถ โกง แอก และ
คราด

หัหน้าสถานพูดว่า “สถานเป็นสถานที่ใหญ่ที่สุดและเก่าที่
สุด สถานนมทนาวาน และนาตา เนอทนาทงหมด ๒๕๐๐ ไร่
๑ งาน ๔๕ ตารางวา”

“นาหว่านกับนาด้านต่างกันอย่างไคร้” เดชถาม “เทียนเขา
เล่าถึงเรอานาหว่านให้พวกผมฟังแล้ว แต่ผมยังไม่รู้จักนาดำเลย”

หัหน้าสถานตอบว่า

“นาหว่าน ต่างกับนาดำหลายอย่าง วิธทำนาผิดกัน นาหว่าน
ใช้ข้าวเปลือกหว่านในนาได้เลย แต่นาดำต้องเพาะข้าวเสียก่อน แล้ว
จึงเอาข้าวทชนเป็นต้นอ่อนๆ นั้นไปปลูกอีกทีหนึ่ง ต้นข้าวอ่อนๆ นั้น
แหละเขาเรียกว่า “กล้า” การทำนาหว่านไม่ค่อยเหนอຍมากเท่านาดำ
การทำนาดำเปลืองคน เปลืองแรง เสียค่าแรงมาก แต่ได้ผลมากกว่านา
หว่าน”

คุณครูใหญ่ขอให้หัหน้าสถานเล่าเรอการทำนาดำให้พวกเราฟัง

หัหน้าสถานพูดว่า “ดแลวที่พวกคุณทราบเรอการทำนาหว่าน
มาแล้ว ผมคงไม่ต้องอธิบายว่าไถนาเป็นอย่างไร ไถตะ ไถแปร
คราด ถ้าพวกคุณรู้จักกันดีแล้วไซ้ไหม”

“ใช่ครับ” เดชตอบ

“การไถการคราดของสถานก็เหมือนกับทศคุณเคยทราบ เป็น
การทำดินก่อนปลูกข้าวนั่นเอง แต่ที่สถานนมรถแทรกเตอร์ใช้ไถ ใช้
คราดได้ เวลาไถนาและเวลาคราดในที่ราบกว้างผมก็ใช้รถแทรกเตอร์
แต่ถ้าตรงไหนเป็นท่ม ริมหนอง คลอง บึง และตรงที่แห้ว ๆ
เว้า ๆ เป็นหลุม เป็นที่แคบ ๆ ผมก็ใช้ควาย ไม่ใช้รถ เพราะถ้า
ใช้รถก็อาจตกหลุมได้

“แต่พวกกลไกล้งร้อน ๆ กินน้ำเสียก่อนเป็นยังงี้ ลงท้าย
ยกน้ำเข้าถังมาให้มันแล้วยังงี้ละ กินน้ำกันเสียก่อน แล้วค่อย
ผมจะเล่าเรื่องการทำนาดีให้ฟัง”

ปดยมแบบ เดชเห็นจากหัวเราะและพูดว่า “งี้ได้ ได้กิน
น้ำแข็งสมใจละหน



นาดำ

หลังจากนั้น หัวหน้าสถานจึงเล่าเรื่องการทำนาดำให้เราฟังดังต่อไปนี้

“ในการทำนาดำนั้น ในขั้นแรกเราต้องเพาะต้นข้าวในนาแปลงเล็กๆ ให้เป็นต้นข้าวอ่อนๆ เสียก่อน แล้วจึงนำไปปลูกในนาแปลงใหญ่ๆ อีกทีหนึ่ง ต้นข้าวอ่อนที่เราเพาะไว้เพื่อจะเอาไปปลูกอีกทีหนึ่ง เช่นนี้ เราเรียกว่า กล้า การเพาะข้าวเช่นนี้แหละ เขาเรียกว่า การเพาะกล้า หรือการตกกล้า

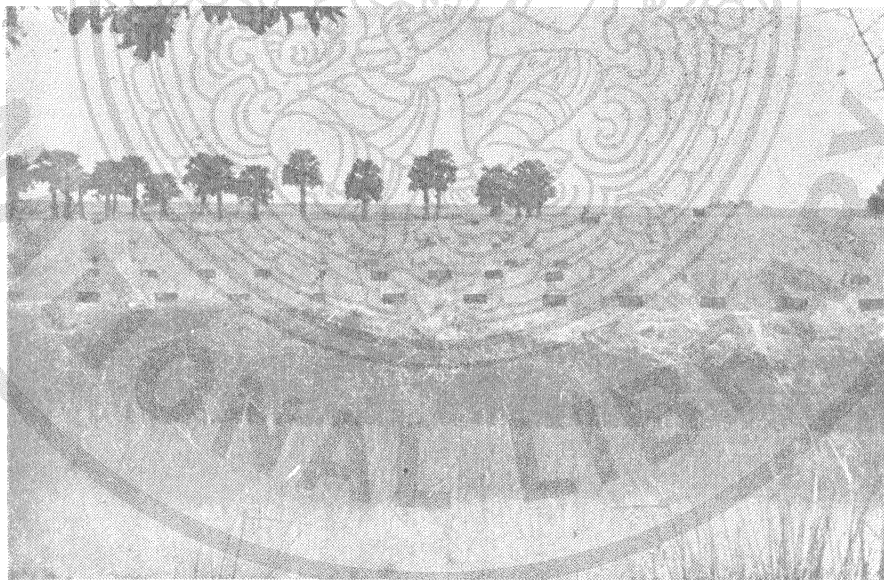
เราเริ่มตกกล้าในราวเดือนพฤษภาคม ก่อนจะตกกล้าก็ต้องทำเทือกเสียก่อน

เทือกคืออะไร

เทือกคือนาแปลงเล็กๆ ที่เราจะตกกล้า เทือกควรกว้างราวๆ ๒ เมตร ยาวแล้วแต่เนื้อที่ของนา และแล้วแต่ความต้องการของเรา ว่าเราจะตกกล้ามากหรือน้อยเท่าใด ตามธรรมดา กล้า ๑ ไร่ จะปลูกข้าวได้ราวๆ ๑๖ ไร่

การทำเทือก ก็คือการทำดินในแปลงนาเล็กๆ นี้ ให้ดินร่วนและแฉะหน่อยๆ ถ้าฝนตกก็ดีไป ถ้าฝนไม่ตก เราก็ต้องเปิดท่อให้น้ำไหลเข้าไปในนาชนิดหน่อยๆ พอให้ดินอ่อน ก็ไถตะ ใสปุ๋ย ทั้งไว้สัก ๒-๓ วัน และแปร แล้วจึงคราด โดยมากตอนที่จะคราดนั้นแหละ เรามักต้องเปิดท่อให้น้ำเข้าพอแฉะๆ แล้วจึงคราด ตามที่ผมเล่ามาแล้ว

นแหละ เรียกว่าทำเทือกเตรียมไว้ตกกล้า แล้วเราก็เอาเมล็ดข้าว
 เชน้ำสัก ๒ คน แล้วเอาขึ้นไว้ในกระบะไม้ รดน้ำเข้าเย็นสัก ๓ วัน
 พอให้ข้าวงอก แล้วจึงเอาไปหว่านลงในเทือกเป็นการเพาะกล้า หรือ
 ที่เรียกว่าตกกล้า หว่านแล้วสัก ๔-๕ วัน ต้นข้าวก็จะงอกขึ้นมา พอ
 ขใบเขียว ๆ ยาวสักครึ่งนิ้ว เราก็เปิดน้ำให้น้อย ๆ ต้นข้าวเป็นพท
 ต้องการน้ำ พอเมล็ดข้าวงอก เติบโตเป็นต้นข้าวอ่อน ๆ เช่นนี้ ต้น
 ข้าวก็จะต้องการน้ำ คือต้นข้าวชอบให้น้ำหล่อลื่น ดังนั้นเราจึงควร
 เปิดท่อให้น้ำไหลเข้าในเทือก ให้น้ำหล่อต้นข้าว แต่อย่าให้ท่วมยอด”
 “ในเวลาเดียวกัน ในระหว่างนี้เราก็ต้องทำนาในแปลงอื่นๆด้วย
 คือต้องไถดะ ไถแปร ใส่อย แล้วคราด เก็บหญ้าออก หรือทบ



ภาพทดลองของสถาบัน

ด้วยลูกทูปให้หญ้าจรมลงไปในดินจะได้ตายไปเอง เป็นการเตรียมดินไว้ก่อนปักดำ

การปักดำคืออะไร

เมื่อต้นกล้าในแปลงตกกล้าเติบโตพอสมควรแล้ว เราก็ถอนกล้าไปปลูกในนาเป็นแปลงๆ ไป อย่างนี้แหละเรียกว่าการปักดำ อายุของต้นกล้าไม่ควรนานเกิน ๓๐—๓๕ วัน ถ้านานเกินนั้น ต้นกล้าจะมีใบยาวเกะกะ ปลูกไม่ได้ผลดี เมื่อต้นกล้าอายุได้ราว ๒๕—๓๐ วัน เราก็ถอนกล้ามารปลูกในแปลงนาที่ได้ไถและคราดไว้แล้วดังกล่าว การปลูกกล้าลงในนาอย่างนี้แหละเขาเรียกว่าการปักดำ แปลงนาที่จะปักดำจะต้องมีคันนา ทั้งจะต้องมีน้ำอยู่ในแปลงด้วย น้ำสูงราว ๕—๑๐ เซนติเมตรก็พอปักดำได้ น้ำอาจจะสูงสักแฉะก็ได้ แต่ต้องไม่ท่วมยอดข้าว คอต้นกล้าต้องสูงกว่าน้ำ การปักดำต้องทำหลาย ๆ คน พร้อม ๆ กัน แต่ก่อนนชาวนาก็ใช้วิธีอาศัยแรงกันและกัน ช่วยกันทำ ที่เรียกว่าลงแขก เดียวกันส่วนมากก็มักจ้างและให้เงินกัน ในการปักดำต้นกล้าของสถานนี้ เราปลูกต้นกล้าเป็นกอๆ กอละ ๓—๕ ต้น เสร็จแล้วปล่อยทิ้งไว้ น้ำก็จะขังอยู่ในแปลงนา ต้นข้าวเป็นพืชที่ชอบน้ำ หลังจากปักดำแล้วต้องม่นาหล่อเลี้ยงลำต้นอย่างน้อยที่สุด ๕—๑๐ เซนติเมตร หรือราวๆ ครึ่งหนึ่งของลำต้น ถ้าขาดแคลนน้ำ ต้องทดน้ำเข้านา แต่ถ้านาท่วมยอดข้าวก็ต้องระบายน้ำออก”

“ถ้านาท่วมยอดข้าว แล้วต้นข้าวจะตายไหมครับ” เดชถาม

“น้ำท่วมยอดข้าว ๓-๔ วันไม่เป็นไร แต่ถ้าน้ำท่วมนานเกินนั้น ต้นข้าวจะตายได้ ต้องระบายน้ำออก ถึงไม่ตายก็ไม่ได้ ตะกอนจะไป จับใบ จับยอดข้าว ทำให้ต้นข้าวไม่งาม ทางที่ดี เราต้องคอยระวัง ไม่ให้น้ำท่วม ต้นข้าวจะเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ และต้องให้น้ำหล่อลำต้น ไปเรื่อย ๆ”

“พอถึงระยะที่ต้นข้าวจะตั้งท้อง ต้นข้าวต้องการน้ำมาก ถ้าขาด น้ำต้นข้าวจะแกร็นไม่งาม ต่อไปรวงจะเล็ก จะได้เมล็ดข้าวน้อยกว่า ที่ควร ผลผลิตต่ำ แต่ต้นข้าวจะไม่ถึงกับตาย ถ้าน้ำท่วมยอดข้าว ต้นข้าวจะตาย ระยะที่ต้นข้าวตั้งท้องนี้ จึงต้องคอยดูต้นข้าวในนาเป็นพิเศษอีกระยะหนึ่ง”

“เมื่อต้นข้าวตั้งท้อง ตรงส่วนกลางของลำต้นจะโป่งพองขึ้นมา แล้วต้นข้าวก็จะออกดอกเป็นสีขาว ๆ คือดอกข้าวจะโผล่ขึ้น ออกมาจากกาบใบ แต่ยังไม่เป็นรวงข้าว ต่อมาดอกข้าวจะผสมพันธุ์ กันในตัวเอง และกลายเป็นรวงข้าว หลังจากนั้น ต้นข้าวก็จะเริ่มสุก เหลือง หลังจากออกดอกแล้วราว ๓๐ วันก็เก็บเกี่ยวได้ แต่ควร จะดูที่เมล็ดข้าวเปลือกด้วย คือดูว่าเมล็ดข้าวเปลือกได้กลายเป็นสี เหลืองเหมือนต้นข้าวแล้ว และถ้าแกะข้าวเปลือกออกดู เราก็จะเห็น เมล็ดข้าวสารแข็งแรงแรงดี ไม่เป็นน้ำนมอยู่ข้างใน ดังนั้นเราก็ทราบ ได้ว่า เราควรจะเกี่ยวข้าวได้แล้ว”

“ดังนั้นจะเล่าถึงการเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวของสถานที่ ใช้ทั้ง

เคี้ยวเคี้ยว และใช้เครื่องจักร ค่อมรถสำหรับเก็บเกี่ยว พอรถแล่น
ไปก็เห็นเมล็ดข้าวเปลือกใส่กระสอบเสร็จเลย” หัวหน้าสถานียัม
และถามพวกเราว่า “เหมือนอย่างในหนังสือละ เคยเห็นไหม”

“ไม่เคยเห็นครับ” เดชตอบ

“รถเก็บเกี่ยวเป็นรถขงมเครื่องเกี่ยวและนวดเสร็จ เราเอา
กระสอบผูกเรือเข้าท่าทำรถ พอรถแล่นไปก็เกี่ยวข้าวไปด้วย นวดข้าว
ไปด้วย เมล็ดข้าวก็จะกระเด็นลงกระสอบ เสร็จแล้ว เราก็เอากระสอบ
ข้าวขึ้นไปเทออก ให้เมล็ดข้าวตากแดด จนเมล็ดข้าวแห้ง แล้วจึง
เก็บใส่กระสอบ ใส่ยุ้งข้าว”

“หน้าเกี่ยวข้าวผมจะมาดูทีนี้ ได้ไหมครับ” เดชถาม

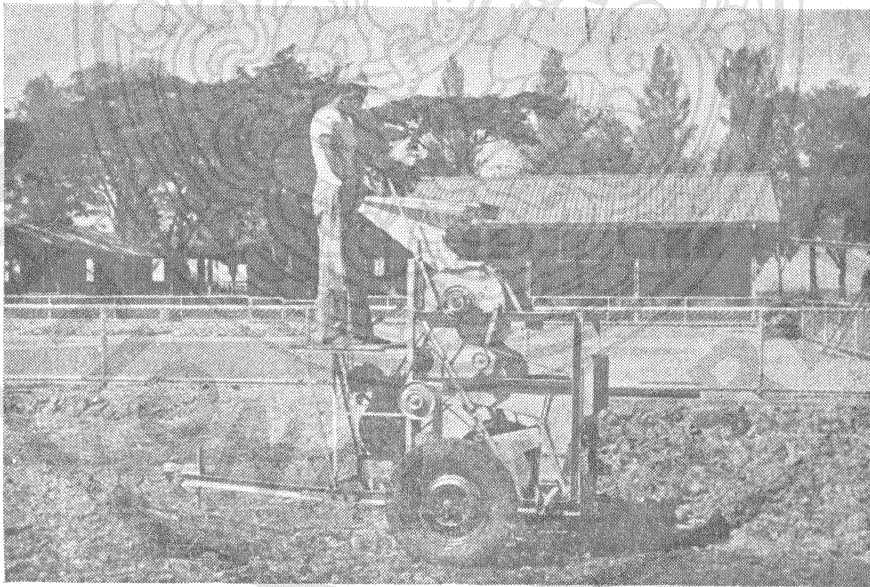
“ได้ซิ คุณเกี่ยวด้วยเกวาก็ได้ คนเกี่ยวด้วยเคียว ต้องหัด
ถึงจะเกี่ยวได้ดี เกียวเสร็จหมดแล้ว ก็เก็บกำข้าวที่เกี่ยวแล้ว เข้ามา
ที่ลานของสถานีได้เลย เพราะมีคนพอ ไม่ต้องทิ้งไว้ในท้องนา เก็บ
ข้าวมาตากแดดที่ลานได้เลย พอแห้งแล้วก็นวดด้วยเครื่องนวดข้าว
ไม่ต้องใช้ควายนวด นวดข้าวเสร็จเราก็จะได้เมล็ดข้าวเปลือกปนกับ
ข้าวลีบ แล้วเราก็เอาเมล็ดข้าวเหล่านั้นใส่ในเครื่องสีฟัด เครื่องสีฟัด
จะหมุนเอาข้าวลีบแยกไปไว้ต่างหาก ได้ข้าวเปลือกออกมา ก็เอาออก
เก็บใส่กระสอบ ใส่ยุ้งข้าว ใส่ยารม หรืออบ หรือใช้ยาฆ่าศัตรู นิดยุง
ข้าวเสียก่อน เพื่อบอกันมอดและแมลงต่าง ๆ”

เมื่อเล่าจบแล้ว หัวหน้าสถานียัมก็พูดขึ้นว่า “การทำนาของสถานี
ความจริงก็คล้าย ๆ กับที่ชาวนาทัวไปทำนากันอยู่ ก็ต้องไถ ต้อง

คราดเสียก่อน แล้วจึงหว่าน หรือปักดำ แต่การทำงานของสถานที่ต้องมีหลักแน่นอน ต้องใช้ความรู้เป็นหลัก และไม่ปล่อยไปตามธรรมชาติมากเกินไป”

“สถานที่ตลอดมีความมุ่งหมายที่จะปลูกข้าวให้ได้ ทั้งคุณภาพและปริมาณ”

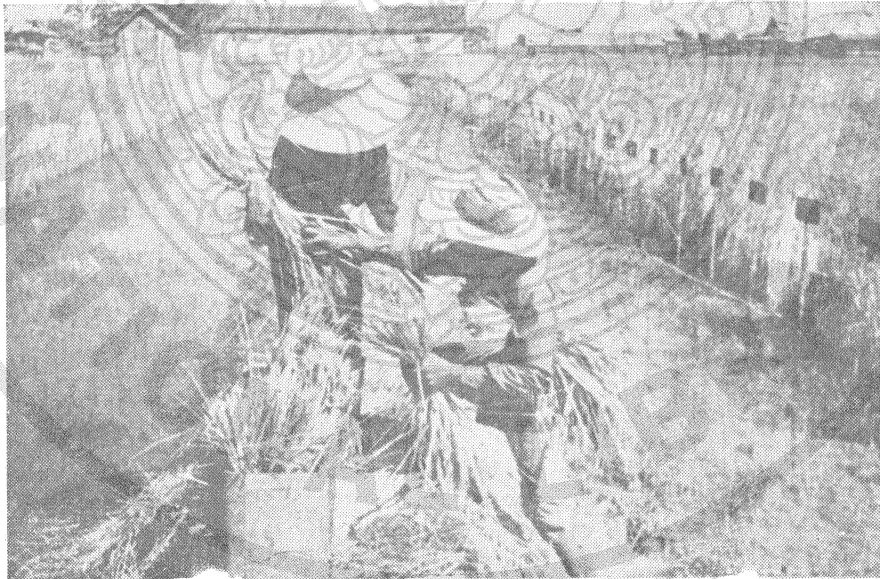
“ในด้านคุณภาพ ก็คือ มุ่งให้ได้ข้าวพันธุ์ดี เช่นเมล็ดใหญ่และไม่หักง่าย เมล็ดบริสุทธิ์ไม่มีเมล็ดแดงปะปน สถานที่ต้องคัดพันธุ์ข้าว เลือกพันธุ์ดี ที่เหมาะกับท้องถิ่น สถานที่ต้องผสมพันธุ์ และ



เครื่องหว่านข้าว

ขยายพันธุ์ข้าวที่คัดแล้ว ให้ชานนาในท้องถื่นรู้จัก และนำไปปลูก
จึงจะได้ผลดี”

“ในด้านปริมาณ ก็คือ มุ่งปลูกข้าวให้ได้ผลดี ให้ได้ข้าว
มาก ๆ ต้นข้าวบางพันธุ์ ต้นเล็ก กอเล็ก รวงเล็ก ได้เมล็ดข้าว
น้อยไป สถานที่ปลูกข้าวให้ได้ผลดี ให้ได้ข้าวที่มกอโต รวงโต
และให้ได้เมล็ดข้าวมาก ๆ ด้วย การที่จะทำเช่นนั้นได้ สถานที่ต้อง
คอยบำรุงต้นข้าว บำรุงพันธุ์ข้าว คัดพันธุ์ ผสมพันธุ์ และต้องคอย
ดูแลดินให้ได้อยู่เสมอ”



๔๓
คัดพันธุ์ข้าว

“การที่ผมพูดว่า การทำงานของสถาน ต้องใช้ความรู้เป็นหลัก และไม่ปล่อยให้ไปเป็นไปตามธรรมชาติมากเกินไป ในเรื่องนั้นผมก็จะต้องเรียนอยู่เรื่อย ๆ ต้องทำการทดลองเพื่อหาความรู้ ต้องอ่านหนังสือที่ให้ความรู้ ต้องเรียนจากผู้ที่มีความรู้ และต้องทำนาเอง เพื่อค้นคว้าทดลองหาความรู้จริง ๆ เช่นในเรื่องดิน ก็ต้องสังเกตว่าดินมีลักษณะอย่างไร จะต้องใส่ปุ๋ยหรือไม่ ในการใช้ปุ๋ย ปุ๋ยมีหลายชนิด สถานก็ต้องทดลองว่า ปุ๋ยชนิดไหนเหมาะกับดินอย่างไร ปุ๋ยชนิดไหนเหมาะกับข้าวพันธุ์นั้นพันธุ์นี้ และต้องทดลองว่า จะต้องใส่ปุ๋ยมากน้อยแค่ไหน เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องยาก ผมเองก็ต้องค้นต่อไปอีกนาน”

คุณครูใหญ่พูดขึ้นอีกว่า “เรื่องยาก ๆ เราก็ปล่อยให้หัวหน้าสถานค้น ปล่อยให้พวกผู้เชี่ยวชาญเขาค้นกันไป อีกหน่อยพวกเธอโตขึ้น อยากจะค้นบ้าง ก็ค้นเอาเองได้ เวลานี้เราก็ขอแต่เพียงให้ทุกคนมีนิสัยในการทำงานอย่างหัวหน้าสถาน คือขอให้มันมีนิสัยชอบที่จะทำงานอย่างมีหลัก มุ่งหน้าหาความรู้ไปเรื่อย ๆ คิดหาทางให้งานดีขึ้นกว่าเดิม”

“ขอบคุณครับ” หัวหน้าสถานยิ้ม แล้วพูดว่า “ผมเป็นหัวหน้าสถาน แต่ผมก็เป็นชาวนา การปลูกข้าวมีความลำบากหลายเรื่อง เรื่องโรคของต้นข้าวก็มีมาก ตัวแมลงต่าง ๆ ก็เป็นศัตรู แต่ผมก็ไม่คิดจะยอมแพ้ ผมต้องหาความรู้ในเรื่องเหล่านี้ หาทางปราบมันให้ได้ หาวิธีปราบเพลี้ยไฟ ปราบหนอนกอ ปราบหญ้า และพืชอื่น ๆ ที่เราไม่

ต้องการ พยายามหาพันธุ์ข้าวที่ทนโรคได้มาปลูก คิดหาทางแก้ไข เรื่อยไป เราต้องไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ จริงไหม”

หัวหน้าสถานีหยุดครู่หนึ่ง แล้วพูดต่อไปว่า “การทำนาต้องอาศัยธรรมชาติ แต่เราก็ต้องไม่ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติมากเกินไป อย่างเช่นในเรื่องน้ำ เราต้องไม่ปล่อยให้เป็นไปตามเรื่องตามราว ถ้าน้ำท่วม ก็ต้องระบายออก ถ้าน้ำน้อยเกินไป ก็ต้องทดน้ำเข้านา เราต้องทำคันนา ทำคูนา จะได้เอาไว้ระบายน้ำออกจากนา หรือส่งน้ำเข้านา เราต้องระวังไม่ให้ควายย่ำคันนา คานาเสียหาย แม้แต่ตามลำคลอง ก็ควรระวัง ไม่ปล่อยควายลงไปยังจนต้นเงิน ต้องเลือกที่ให้ควายลงน้ำเป็นแห่งๆ เพราะถากลองต้นเสียแล้ว น้ำก็จะไม่ไหล น้ำเป็นของสำคัญมาก ถากลองมีน้ำเต็ม เราก็ทดน้ำ ระบายน้ำได้ การทดน้ำ ระบายน้ำ เราก็อาจทำได้หลายอย่าง เช่นใช้เครื่องยนต์สูบน้ำ ใช้ระหัดถีบด้วยเท้า วิดน้ำเข้านา หรือใช้กำลังงานจากลม คือทำใบพัดลม ดูทิศทางลมว่าเดือนไหนถึงเดือนไหน ลมพัดจากทิศไหนไปทิศไหน ตั้งใบพัดให้ต้านลม ทวนลม ใบพัดก็จะหมุน พวกคุณเคยเล่นกังหันลมที่ทำด้วยกระดาษบ้างไหมละ” หัวหน้าสถานีถาม และพูดต่อไปว่า “ถ้าจะทำพัดลมตามท้องนา คุณก็ต้องทำด้วยผ้าและทำอันใหญ่ ๆ เราก็จะได้กำลังลมไปถึงระหัดไม้ มีสายพานโยงจากกังหันลมนี้ไปที่ระหัดไม้ ระหัดก็จะหมุนและชักน้ำเข้านา”

“นอกจากการทดน้ำก็อาจทำวชลอน ๆ ได้อีก แต่ถ้าเราไม่มีเครื่องมืออะไรเลย ฝนแล้งจัด ไม่อยากให้ข้าวตาย อย่างน้อยที่สุด

ก็มีทางทำได้ เอาเชือกผูกกับเข้า สองคนช่วยกันจับปลายเชือกคน
ละข้าง วิดน้ำเข้านา วิธนี้ชาวนาส่วนมากใช้วิดบ่อจับปลากันอยู่แล้ว
ถ้าจะเอามาใช้วิดน้ำเข้านาบ้างก็คงจะดี ข้อสำคัญมีอยู่ว่า ไม่ว่าน้ำจะ
ท่วม ฝนจะแล้ง เราต้องหาทางแก้ไข เราต้องไม่ยอมแพ้ง่ายๆ”

“ถูกแล้ว เราต้องไม่ยอมแพ้ง่ายๆ” คุณครูใหญ่หันมาพูดกับ
พวกเรา “เธอจะต้องเป็นคนเก่ง ครูเชื่อว่าเธอทุกคนเป็นคนเก่ง ทำ
งานทุกอย่าง ถ้าเกิดอะไรขัดข้องขึ้นมา เธอต้องไม่ยอมแพ้ง่ายๆ
เธอต้องคิดอ่านหาทางแก้ไขให้ได้”

ชานาของเรา-ข้าวของเรา

พวกเรานั่งเงียบ พังหัวหน้าสถานีพูด พังคุณครูใหญ่พูด ผมรู้สึกหัวใจเต้น... .. คุณครูใหญ่ไม่ได้เห็นว่าพวกเราเป็นเด็ก ทำอะไรไม่ได้ คุณครูใหญ่เห็นว่าเราก็กัง และเชื่อว่าเรากัง ไม่ยอมแพ้ง่ายๆ ถึงอะไรติดขัด เราก็คงคิดอ่านหาทางแก้ไขให้ได้

ผมใจเต้นแรง.....ถ้าจะเป็นเพราะผมเริ่มเป็นคนกังขึ้นมาจริงๆ อย่างคุณครูใหญ่พูดกรรมมังครับ ผมพูดอย่างเคร่งขรึมว่า “ผมอยากให้พ่อผมมีเครื่องจักรเครื่องมือในการทำงานบ้าง แต่พ่อก็บอกว่าจน ไม่มีเงินซื้อ ทำอย่างไรพ่อผมถึงจะมีเงินเหลือบ้างล่ะครับ พ่อผมเป็นแต่เพียงชาวนา รายได้น้อย เงินไม่ค่อยมีเหลือเก็บ”

“เทียน คุกกี้เห็นใจเธอ เรื่องที่ว่ารายได้น้อย เงินไม่ค่อยมีเหลือ แต่เทียนจะต้องเข้าใจเสียก่อน ว่าอาชีพชาวนาเป็นอาชีพที่สำคัญและน่าภูมิใจมาก อย่าคิดว่าพ่อเป็นแต่เพียงชาวนา เพราะที่แท้จริง ชาวนาเป็นคนที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของชาติทีเดียว คุกกี้ไม่ได้แกล้งพูดเล่นเพราะๆ ดอก เทียน คิดดูเอาเองก็ได้ ประเทศเรามีการทำนาแทบทุกจังหวัด ที่ดินที่เป็นที่เพาะปลูกในประเทศ ทั้งหมด ๔ ส่วน เป็นที่นาถึง ๓ ส่วน เรากินข้าวกันทุกคน ข้าวเป็นอาหารประจำวันของเรา อาชีพการทำงานจึงเป็นอาชีพที่สำคัญที่สุด”

“ถ้าใครๆ เลิกทำงานกันหมด ผมก็อดข้าวชนะครับ” เด็กชายแดงถามเสียงอ่อย ๆ

“ถูกแล้ว ถ้าไม่มีชาวนา ไม่มีใครทำนา แดงก็อดข้าว ครัวก็อดข้าว ใครๆ ก็อดข้าวกันหมด” คุณครูใหญ่ตอบ “เห็นความสำคัญของการทำนาหรือยัง นอกจากนั้นแล้วประเทศไทยเรายังต้องซื้อของใช้ต่าง ๆ มาก เพราะเรายังทำเองได้น้อยอย่าง คิดคนเดียวเกิด ตั้งแต่เธอต้นเขาขึ้นมา เธอซื้ออะไรบ้าง ของสิ่งใดบ้างที่มีอยู่ในบ้าน คิดดูว่าของอย่างไหนเราทำได้เองในประเทศ ของอย่างไหนเราต้องซื้อจากต่างประเทศ”

เดชมพูดว่า “เขานั่นผมก็ขายสีฟัน แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดตัว สบู่ เสื้อผ้า”

คุณครูใหญ่พูดว่า “ของเหล่านั้นส่วนมากเราต้องซื้อจากต่างประเทศ เพราะเรายังทำได้เองน้อยอย่าง เราต้องซื้อของต่างๆ จากต่างประเทศ เราเอาเงินที่ไหนไปซื้อ ประเทศเราก็ต้องขายของที่เราขายให้แกต่างประเทศ เพื่อให้ได้เงินมา ประเทศเราขายอะไรบ้าง เราขายข้าว ขายไม้ ขายแร่ ขายยาง ขายวัวควาย ขายปลา และของอื่นๆ ที่เราพอจะมีอยู่ ในบรรดาของต่างๆ ที่เราส่งออกไปขายนอกประเทศนั้นแหละ ข้าวเป็นสินค้าที่สำคัญที่สุด เราขายข้าวได้เงินมากกว่าขายของอื่นๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ฐานะการเงินของประเทศไทยเราต้องขึ้นอยู่กับข้าวมากกว่าอะไรหมด เทียน เห็นหรือยังแล้วว่าชาวนาของเราเป็นคนสำคัญมาก”

เห็นแล้วครับ แต่พ่อผมก็จนจริงๆ นะครับ และชาวนาที่จนยิ่งกว่าพ่อผมก็ยังมีนะครับ ถึงหน้าแล้ง บางคนก็ต้องเอาพันธูข้าว ที่

จะเก็บไว้ปลูก มาหุงกินหมด”

“ครูก็เคยทราบอยู่แล้วเหมือนกัน ครูถึงว่าเราต้องหาทางแก้ไข”

หัวหน้าสถานพูดว่า “ในเรื่องการขายข้าว ที่เป็นอยู่นะ เป็นอย่างนี้ครับ คุณครูใหญ่ คือ หน้าเกี้ยว ข้าวถูก ชาวนามัวข้าวกันคนละมาก ๆ ต่างก็ขายข้าวของตน พอค้าคนกลางก็มาซื้อไปราคาถูกลงกว่าจะถึงบ้าน หน้าฝน หน้าหนาว ข้าวแพงขึ้น แต่ชาวนาก็ขายข้าวไปหมดแล้ว ต้องไปซื้อเขากินด้วยซ้ำไป”

“ถ้าอย่างนั้น หน้าเกี้ยว ก็ไม่ควรจะรับขายข้าว เก็บไว้หนาน้ำจืดค่อยขายจะได้ขายได้ราคา” คุณครูใหญ่พูด “เอ แต่จะทำเช่นนั้นได้ ชาวนาก็จะต้องมีเงินพอ จึงจะค่อยได้ ไม่เช่นนั้นก็ต้องรับขายข้าวตั้งแต่หน้าเกี้ยว”

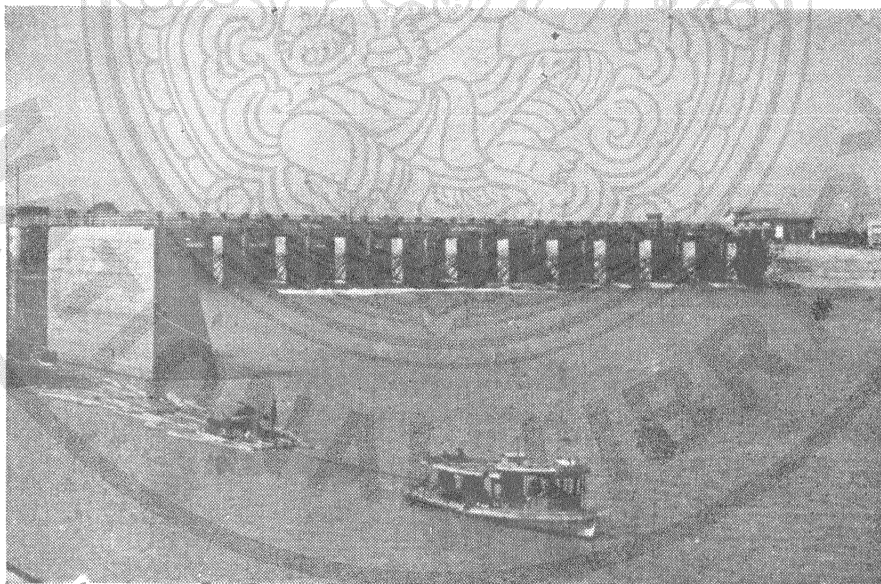
หัวหน้าสถานพูดว่า “วิธีที่จะทำให้มีเงินมากขึ้นก็ต้องมีข้าวที่ดี ข้าวดี คุณภาพดี ย่อมขายได้ราคาดีกว่าข้าวที่ไม่ดี และนอกจากนี้การคิดพันธุ์ยังอาจทำให้ได้ข้าวมากขึ้น คือเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้นถึงสิบเปอร์เซ็นต์ ดังนั้นวิธีชาวนาจะหาเงินให้ได้มากขึ้น ก็มีอยู่ทางหนึ่ง คือเลือกพันธุ์ข้าวที่ปลูกกันแหละครับ เริ่มทำได้ทันที ชาวนาจะปลูกข้าวได้ดีขึ้น มีค่าน้ำ คูนน้ำ ไร่ระบายน้ำ ทดน้ำ บำรุงต้นข้าว อย่างนี้เล็กน้อย แต่ได้ผลดีขึ้น ได้เงินมากขึ้น แล้วค่อยขายยับยั้งขายให้ดียิ่งขึ้นไปอีก จะได้ได้เงินมากขึ้นอีก เป็นลูกโซ่โยงกันไปเรื่อย ๆ”

“ประเทศเราจะทำไร่นาแบบผสมบ้างได้ไหมครับ” คุณครูใหญ่ถาม “ไร่นาผสมปลูกข้าว อ้อย ถั่ว หรือพืชอื่นๆ หมุนเวียนกัน

ไป ชวนาจะได้มรายไ้มาทขึ้น”

หัวหน้าสถาน “การทำไรนาแบบผสม เวล่านกิมท้อเกอสามชุก
จังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนทางภาคเหนือ ก็มไรนาแบบผสมมาก
เพราะมการชลประทานดี และพนทอตุตมสมบูรณ์ ในภาคกลางมีไรนา
แบบผสมเป็นบางแห่ง เช่นทบ้านโป่ง โพธาราม ราชบุรี ตามริมหนอง
ริมบึง เป็นต้น เรื่องการชลประทานของเราเวลานประเทศเราก้ได้ทำ
เขื่อนเจ้าพระยาเสร็จแล้ว ต่อไปการทำไรทำนาคงจะได้ผลดชน แต่เราก้
จะต้องมคลองส่งน้ำ ระบายน้ำ มคั่นนา ค่นา จึงจะใช้น้ำได้ถวถกัน”

“แล้วการทำนาบละ ๒ หน เล่ากรบ หัวหน้าสถานคิดว่าประ
ประเทศเราจะทำได้ไหม”



เขื่อนเจ้าพระยา

หัวหน้าสถานตอบว่า “สามารถทำได้เหมือนกัน ในเขตที่มีการชลประทานดี และพื้นที่อุดมสมบูรณ์ แต่สำหรับทุ่งรังสิต ได้เคยทดลองมาแล้ว ทำไม่ได้ผลคุ้มค่ากับที่ลงทุนไป ทุ่งนี้เกี่ยวกับพื้นที่ต่งและดินฟ้าอากาศ โดยมากเวลาที่เขาทำนาบะลอสองหน เขามักจะทำกันตามพื้นที่ที่เป็นดินเลน เช่นทลานเท อยุธยา”

คุณครูใหญ่พูดว่า “แต่ถึงอย่างไร เราก็ต้องชวนขวาย เราต้องมันัยเข้มแข็งไม่ยอมแพ้แก่ความยากจน ถึงขณะนี้เรายังปลูกข้าวได้เพียงปีละครั้ง มีเวลาว่างมาก เราก็ต้องไม่ยอมแพ้ง่ายๆ เราต้องใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ถ้าใช้เวลาว่างในทางที่ผิดก็จะมีแต่เสียเงินเสียนิสัย”

ผมพูดว่า “ในข้อนี้ ผมจะพยายามครับ เวลานี้ ผมก็ช่วยแม่หาปลา สานตะกร้า กระจับปี่ พอกับพี่ที่ทำงานไม่ บางที่แม่ก็ขอของมาขาย”

หัวหน้าสถานพูดว่า “ปลูกผัก ปลูกถั่ว ถั่วคีน้า ปลูกเห็ดฟางก็ได้ ที่บางเขนเขาปลูกเห็ดฟางกันเยอะแล้ว ของพวกนี้ ทำแล้วก็ได้ผล เอาไว้กิน เอาไว้ขายได้เงิน เลียงหมู เลียงไก่ เลียงเป็ด เลียงแพะ เลียงวัวควาย ได้ทั้งนั้น แต่ว่าจะทำอะไรก็ต้องทำจริง ๆ ถึงจะได้เงินดี อย่างคุณประสิทธิ์ที่คลองหกนี่ยังงี้ล่ะครับ คุณครูใหญ่คุณประสิทธิ์เลี้ยงไก่จนรวย”

“นอกจากนั้นแล้ว มีอะไรอีกที่จะช่วยฐานะของขวานาได้”
คุณครูใหญ่พูด แต่แล้วคุณครูใหญ่ก็ตอบเองว่า “ขวานาเราเห็นจะ

ต้องเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเองให้ดีขึ้น แต่วันนั้นเรามาดูสถานที่ทดลอง
คลองรังสิต และคุยกันนานแล้ว เราเห็นจะต้องลาหัวหน้าสถานีกลับ
เสียที อย่าลืมว่าชาวไทยเคยมีชื่อเสียงดีมาก ถ้ามหาวิทยาลัย
เกิด หัวหน้าสถานีคงจะทราบดี คือใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้มีการประกวด
พันธุ์ข้าวทั่วโลกที่ประเทศแคนาดา ประเทศไทยได้ส่งพันธุ์ข้าวเข้า
ประกวดด้วย เวลานั้นพระยาโกษากรเป็นหัวหน้าสถานีทดลองคลอง
รังสิต สถานีได้ทำการคัดพันธุ์มานาน และพันธุ์ข้าวของสถานี



ชาวนาของเราจะต้องเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเองให้ดีขึ้น

ทดลองคล่องรังสิตนี้แหละ ได้รับรางวัลในการประกวดข้าวของโลกใน
ครั้งนั้น คือได้รางวัลที่ ๑-๒-๓ และรางวัลอื่น ๆ อีกรวม ๑๑ รางวัล
รางวัลทั้งหมดมี ๒๐ รางวัลด้วยกัน ประเทศเราได้รางวัลถึง ๑๑ รางวัล
แล้ว เห็นไหมว่าข้าวของเรามีชื่อเสียงมาก”

หัวหน้าสถานีพูดว่า “ข้าวไทยมีชื่อนานาน ถึงเวลานิพนธ์ข้าว
ของเราดีมาก คุณภาพของข้าวก็ดีมาก แต่เวลานี้อายุของข้าว
ไม่ได้อยู่ที่การประกวดเสียแล้ว ในเมื่อเขายังไม่มีการประกวดพันธุ์
ข้าวทั่วโลกกันอีก เราก็จะต้องรักษาชื่อเสียงของข้าวที่เราขาย ไม่ว่า
เราจะขายข้าวให้แก่ใคร หรือขายให้แก่ประเทศไหนก็ตาม ข้าวทุก
กระสอบที่เราขายนั้นแหละคือชื่อเสียงของเรา ถ้าเขาซื้อไป ได้ข้าวดี
เขาก็จะต้องการช้ออีก ถ้าเขาคิดว่าข้าวของเราดี แต่พอซื้อไปแล้วไม่
ดีจริง มีข้าวหักปนปนเปกันยุ่งไปหมด หนัก ๆ เขาเราก็จะเสียชื่อ
เราก็จะขายข้าวไม่ค่อยได้”

คุณครูใหญ่พูดว่า “ในเรื่องนี้ ชาวนาก็จะต้องปลูกข้าวให้ได้
ข้าวดี และให้ได้มาก ๆ จึงจะเพิ่มรายได้และขายข้าวได้ดีตลอดไป
แต่ในเรื่องนี้ ผมก็เห็นว่า ไม่ใช่ชาวนาเท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบ ผม
ว่าทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้องกับข้าว จะต้องรับผิดชอบในเรื่องนี้ทั่วถึงกัน
หมด จริงไหมครับหัวหน้าสถานี แต่นั่นดูเหมือนคุณกับผมจะมัวคุย
กันสองคน นักเรียนของผมชักจะง่วงนอนเสียแล้ว ผมจะต้องพากลับ
เสียที ขอบคุณมากครับ พวกเราตบมือให้หัวหน้าสถานีสักหน่อยก็ได้
ให้ความรู้แก่เรา”

พวกเราตบมือกราวใหญ่! ผมตบมือปลานักในใจว่า นี่แหละ
 ครับคือคุณครูใหญ่! คุณครูบอกให้พวกเราตบมือให้เกียรติแก่ผม คุณ
 ครูอธิบายให้พวกเราคิดถึงเกียรติของพ่อผม คิดถึงคุณค่าของข้าว
 คิดถึงคุณค่าของชาวนา คุณครูบอกให้พวกเราขอบคุณหัวหน้าสถาน
 แต่คุณครูไม่เคยบอกให้พวกเราคิดถึงคุณค่าของคุณครูเองเลย

คุณครูใหญ่ยิ้มและตบความสามัคคี คุณครูใหญ่ไม่ได้คิดถึง
 ตัวเองเลย คุณครูใหญ่พึมพำว่า “ชาวนาของเราจะต้องเจริญขึ้น ข้าว
 ของเราจะต้องได้อยู่เสมอ และจะต้องดีขึ้น”



ชาวนาของเราจะต้องดีขึ้น ข้าวของเราจะต้องได้อยู่เสมอ
 และจะต้องดีขึ้น





องค์การพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถาน

นายคำจร สัตถกุล ผู้พิมพ์และโฆษณา

๑๗ ธันวาคม ๒๕๐๑